

OPINNÄYTETYÖ

**”Ei omassa asunnossakaan kukaan oo kattomassa, että
kai sä teet asiat oikein”**

Nuorten itsenäistymisen haasteet ja tukeminen sijaishuollossa

Sanni Luostarinen

Yhteisöpedagogi (AMK)

Järjestö- ja nuorisotyö

(210 op)

(5/2021)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi (AMK), Järjestö- ja nuorisotyö

Tekijät: Sanni Luostarinen

Opinnäytetyön nimi: ”Ei omassa asunnossakaan kukaan oo kattomassa, että kai sä teet asiat oikein”: Nuorten itsenäistymisen haasteet ja tukeminen sijaishuollossa

Sivumäärä: 41 ja 4 liitesivua

Työn ohjaaja: Kristiina Vesama

Työn tilaaja: Poijukodit Oy, Hanna Väänänen

Tämän opinnäytetyön tilaajana toimii lastensuojelun erityistason laitoshoidtoa tarjoava yritys, Poijukodit Oy. Opinnäytetyö käsittelee nuorten itsenäistymistä lastensuojelun sijaishuollosta sekä tämän itsenäistymisprosessin haasteita ja tukemisen kehittämistä. Tilaajalla ei ole aiemmin ollut käytössä omaa itsenäistymistä tukevaa materiaalia. Työn tavoitteena oli koostaa henkilöstön ja sijoitettujen nuorten tarpeita vastaava materiaalipankki.

Opinnäytetyön tietoperusta on jaettu kahteen osaan ja se käsittelee lastensuojelua sekä nuoruutta. Lastensuojelua käsitellään sitä ohjaavien dokumenttien kautta ja käsitteistä avataan sijaishuolto sekä jälkihuolto. Nuoruudesta puhutaan ajanjaksona, joka sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden väliseen siirtymävaiheeseen. Sitä tarkastellaan muun muassa kehityspsykologian kehitystehtävien ja kriisien kautta.

Menetelminä tässä opinnäytetyössä käytettiin henkilöstön näkemysten tutkimiseen kyselyä ja yhteisölliseen kehittämiseen aivoriihää. Nuorten mielipiteitä taas selvitettiin teemahaastattelua käyttäen. Kyselyn avulla selvitettiin työntekijöiden näkemyksiä sijoitettujen nuorten itsenäistymisen haasteista sekä toiveita työn tuotokseen liittyen. Kyselyn pohjalta syntyneitä aineistoja kehitettiin aivoriihessä. Teemahaastattelun tarkoituksena oli selvittää nuorten kokemuksia ja mielipiteitä liittyen itsenäistymiseen Poijukodit Oy:llä.

Tutkimuksellisessa osuudessa syntyneestä aineistosta selvisi, että nuorten yleinen tietotaidon puute esimerkiksi kodinhoidossa ja raha-asioissa sekä ongelmat motivaatiossa ja jaksamisessa olivat työntekijöiden suurimmat huolet onnistuneen itsenäistymisen kannalta. Nuori taas kaipaa sijaishuollossa tilaa tehdä asioita itse. Eniten huolta herättivät virallisten asioiden, kuten raha-asioden opettelu.

Työn tuotoksena syntyi digitaalisessa muodossa ”elävä” materiaalipankki, jonka sisältöä sijaishuollon työntekijät voivat käyttää itsenäistymistä tukevassa työskentelyssä apuna. Materiaalipankki sisältää tietopaketteja itsenäistymisen eri osa-alueista sekä vinkkejä työntekijöille ja harjoituksia nuorten kanssa tehtäväksi. Materiaalipankin on tarkoitus olla jatkuvasti kehittyvä työkalu, josta opinnäytetyön tuotos on vasta ensimmäinen versio.

Asiasanat: lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, nuoruus, itsenäistyminen, aikuistuminen

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Degree Programme in Civic Activities and Youth Work, Bachelor of Humanities

Author: Sanni Luostarinen

Title: "There's no one in your own home checking that you're doing things right": The challenges and support of youth in foster care

Number of Pages: 41 and 4 attachment pages

Supervisor: Kristiina Vesama

Commissioned by: Poijukodit Oy, Hanna Väänänen

This thesis was commissioned by Poijukodit Oy, a company which provides a special level of foster care. The thesis discusses young people growing up in foster care, as well as the challenges of becoming independent. An important goal was the development of support. Poijukodit Oy has not previously had any material of their own that supports the process of youth becoming independent. The objective of the thesis was to produce a material bank that meets the needs of employees and youth in foster care.

The theoretical framework of this thesis was divided into two parts. It covers the concepts of child welfare and youth. Child welfare as a whole is handled through documents that guide it. The terms foster care and after care are also explained. Adolescence is presented as a period of time set in between childhood and adulthood. It is examined in the framework through developmental tasks and crises, among other things.

As methods in this thesis, a survey and brainstorming were used to study the viewpoint of foster care employees. The opinions of young people, on the other hand, were examined using a theme interview. The survey was used to examine employees' views on the challenges of young people becoming independent in foster care, as well as their wishes in relation to the material bank. Brainstorming was used to further developed the data generated in the survey. The purpose of the theme interview was to find out the experiences and opinions of young people when it comes to independence at Poijukodit Oy.

It was revealed that the general lack of knowledge and skills when it comes to independence were a large concern in the employees' opinion. Also, young peoples' problems with motivation and mental health were mentioned as hazards in terms of successful independence. Based on the theme interview, youth need space to do things independently in foster care. What brought up most concern was learning official affairs, such as finances.

As the output of the work, the material bank was created in digital form. Its content can be used by foster care employees to support youth becoming independent. The material bank includes information packages on various aspects of independence, as well as tips for employees and exercises to perform with young people. The material bank is supposed to be only the first version of a continuously evolving tool.

Keywords: child welfare, foster, after care, youth, becoming independent, growing up

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
	1.1 Työn tarve ja tavoite	7
	1.2 Tilaaja	8
2	TIETOPERUSTA.....	10
	2.1 Mitä on lastensuojelu?	10
	2.1.1 Lastensuojelun toimintaa ohjaavat dokumentit	11
	2.1.2 Sijaishuolto ja huostaanotto.....	13
	2.1.3 Jälkihuolto	15
	2.2 Nuoruus ja aikuistuminen elämänvaiheena	17
	2.2.1 Nuoruus ja aikuistuminen kehityopsykologian näkökulmasta.....	19
	2.2.2 Nuoruuden kriisit ja kehitystehtävät.....	20
	2.2.3 Itsenäistynyt nuori lastensuojelun piirissä	23
3	OPINNÄYTETYÖSSÄ KÄYTETYT MENETELMÄT	25
	3.1 Kysely ja sen edut	26
	3.2 Teemahaastattelun ulottuvuudet	27
	3.3 Aivoriihi yhteisöllisen kehittämisen menetelmänä.....	30
4	AINEISTON ANALYYSI JA OPINNÄYTETYÖN TUOTOS.....	32
	4.1 Henkilöstöä tutkimalla saadun aineiston analyysi	32
	4.1.1 Kysely.....	32
	4.1.2 Aivoriihi Poijukoti-yksikössä.....	37
	4.2 Nuoria haastatteleamalla saadun aineiston analyysi.....	38
	4.3 Materiaalipankin koostaminen ja sisältö.....	41

5	YHTEENVETO JA POHDINTA	43
5.1	Opinnäytetyön yhteenveto	43
5.2	Opinnäytetyön prosessi ja tavoitteiden onnistuminen	43
5.3	Yhteisöpedagogina lastensuojelussa	45
5.4	Opinnäytetyön eettinen näkökulma	45
5.5	Kehittämissuhteet.....	47
	LÄHTEET	48

1 JOHDANTO

Kirjallisuudesta selviää, että käytännössä näyttää olevan suhteellisen tavallista, että nuoren selviytymistä ja itsenäistymisprosessia tukeva toiminta on monelta osin riittämätöntä (Känkänen 2013, 270). Nivelvaihe lapsuudesta nuoruuteen ja viimein aikuisuuteen on kaikille nuorille kriittistä aikaa, mutta erityisesti lastensuojelun asiakkaina olevilla nuorilla itsenäistyminen on vielä haastavampaa heidän haavoittuvan yhteiskunnallisen asemansa takia. Lastensuojelun asiakkuuteen johtaneet moninaiset juurisyyt sekä huostaanotto itsessään ovat lasten ja nuorten elämässä traumatisoivia asioita. Voi olla, että nuoren voimavarat ovat hänen rankan historiansa takia ehtyneet ja kuntoutus keskittyy näiden asioiden työstämiseen. Silloin ei välttämättä jää tilaa itsenäistymisen opetteluun.

Sijaishuollon yksi tärkeimmistä tehtävistä on turvata nuoren kasvu ja kehitys. Itsenäisen elämän valmentamisen voidaan katsoa olevan tämän positiivisen kehityksen turvaamista myös vaiheeseen, jolloin nuori lähtee sijaishuollosta pois syystä tai toisesta. Onnistunut siirtymä jälkihuoltoon turvaa myös positiivisen kehityksen jatkumista. Nuorten itsenäistymisen jälkeinen pärjääminen onkin yksi sijaishuollon toimivuuden ja vaikuttavuuden tärkeimmistä mittareista.

Kiinnostuin sijaishuoltonuorten itsenäistymisestä aiheena, kun suoritin kaksi harjoittelua lastensuojeluyksikössä. Idea opinnäytetyöhön lähti omasta aihe-ehdotuksestani tilaajayrityksen johdolle. Nuorten itsenäistyminen on heillä ajankohtainen aihe, joten he tarttuivat ehdotukseeni. Tavoitteena työssä oli tutkia sijaishuoltonuorten itsenäistymisen haasteita ja sen pohjalta kehittää tilaajalle itsenäistymisen tukemiseen soveltuva materiaali. Päädyin tutkimaan sekä lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden että niihin sijoitettujen nuorten näkemyksiä, mielipiteitä ja toiveita. Tässä opinnäytetyössä puhuessani nuoresta lastensuojelun näkökulmasta, tarkoitan noin 15–18-vuotiaita henkilöitä.

Tutkimuksia sijaishuollosta itsenäistymisestä on tehty aiemmin. Esimerkiksi Maritta Törrösen ja Teemu Vauhkosen (2012) koostama, SOS-Lapsikylän kustantama Itsenäistyminen elämänvaiheena, on osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Tässä tutkimuksessa haastatteluissa käytetyt kysymykset hahmottuivat seuraavien kymmenen teeman alle: itsenäistymiseen valmistautuminen ja suunnittelu, talous, kuntoilu ja harrastukset, asuminen, henkinen hyvinvointi ja terveys, ihmissuhteet, perhe ja huoltajat, sosiaalinen inkluusio, tulevaisuus ja elämänmuutokset sijaishuollon jälkeen. Teemat tavoittavat hyvin nuorten

sosiaalista, psykofyysistä, ja taloudellista hyvinvointia sekä nuorten kokemaa muutosta hyvinvoinnissaan itsenäistymisen kynnyksellä. (SOS-Lapsikylä 2012, 16.) Näiden teemojen ympärille koostin löyhästi myös omassa työssäni käyttämäni itsenäistymisen osa-alueet. Samasta aiheesta löytyy myös Theseuksesta jonkin verran opinnäytetöitä. Esimerkiksi hakusanalla ”itsenäistyminen” ja samaan hakuun lisätyillä avainsanoilla ”lastensuojelu” ja ”sijaishuolto”, löytyy noin 30 eri opinnäytetyötä. Lisäksi eri järjestöjen ja muiden tahojen tuottamia oppaita aiheesta on olemassa, mutta ne keskittyvät useimmiten vain yhteen tai muutamaankin itsenäistymisen osa-alueeseen.

1.1 Työn tarve ja tavoite

Suoritin tilaajan toisessa yksikössä eli Poijukodilla, opintojeni aikana kaksi harjoittelua. Ollessani harjoittelussa Poijukodit Oy:llä huomasin, että heillä ei ole käytössä mitään omaa opasta nuoren itsenäistymiseen liittyen. Poijukoti-yksikössä oli sillä hetkellä kaksi nuorta, jotka ovat iältään lähellä itsenäistymistä laitoksesta. Aiemmin kyseinen yksikkö oli keskittynyt hoitamaan vain peruskouluikäisiä lapsia, mutta sittemmin sinne oli sijoitettu myös vähän vanhempia. Myös Poijukodit Oy:n toisessa yksikössä, Kauniskankaan nuorisokodilla on sijoitettuna 11–16-vuotiaita nuoria, joilla itsenäistyminen alkaa olla ajankohtainen aihe (Poijukodit Oy 2021b). Ehdotin yrityksen johdolle, että voisin tehdä heille opinnäytetyönä itsenäistymistä tukevan materiaalipankin ja he pitivät aihe-ehdotuksestani juuri siksi, että se palvelisi yrityksen molempia yksiköitä ja olisi heille ajankohtainen. Poijukodeilla on kaksi lastensuojeluyksikköä, joista molemmissa on sijoitettuna yli 16-vuotiaita nuoria, joilla itsenäistyminen alkaa olla ajankohtainen teema. Materiaalipankille, jonka avulla itsenäistymisen teemoja käsitellään nuorten kanssa, on Poijukodit Oy:llä tarve.

Sijoitettuna olevien nuorten itsenäistymisen tukemiselle on myös lakipohjaiset perusteet. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia sekä pyrittävä ehkäisemään ja ennaltaehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia. Lain mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle muun muassa tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee myös lain mukaan tukea ja edistää. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Näitä lain kohtia tulkiten niin, että sijoitettuna olevien lasten ja nuorten itsenäistymisprosessia pitää tukea heidän ikä- ja taitotasojensa mukaan sekä kasvattaa heitä valmistellen itsenäiseen elämään ja vastuun ottamiseen itsestään. Myös

Sosiaali- ja terveysministeriön (2019, 56) Lastensuojelun laatusuosituksen mukaan kasvatuksessa tulee huomioida lapsen valmiudet myöhemmin itsenäiseen elämään.

Kun sijoituksen loppupuolella nuorella on puntaroitavanaan suuria aikuistumiseen ja itsenäistymiseen liittyviä kysymyksiä, tarvitsee hän niissä monenlaista tukea. Sijaishuoltopaikasta lähdön valmistelu ja siihen valmentaminen pitäisi aloittaa riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta voidaan paremmin turvata positiivisen kehityksen jatkuminen ja arvioida minkälaista tukea nuori tarvitsee elämässään sijoituksen päätyttyä. Henkisen tuen lisäksi nuori voi tarvita hyvinkin konkreettista, hänen tarpeisiinsa vastaavaa ja kokonaisvaltaista tukea, jotta irrottautuminen ja itsenäisen elämän aloittaminen sijoitettuna olemisen jälkeen sujuisi mahdollisimman kivuttomasti. (Känkänen 2013, 270–271.) Itsenäistymistä tukeva materiaalipankki toteutetaan juuri lastensuojelun työntekijöitä ja laitoksessa itsenäistyviä nuoria ajatellen ja tätä vastavuoroista prosessia helpottamaan.

Tavoitteena opinnäytetyössäni oli koostaa tilaajan tarpeiden ja toiveiden mukainen itsenäistymisprosessia tukeva materiaali, joka tulisi oikeasti heidän arkityössään käyttöön. Materiaalin olisi ensisijaisesti tarkoitus olla työkalu työntekijöitä varten, mutta myös sellainen, jota voisi itsenäistymisvaiheessa oleville nuorille jakaa, jotta he voisivat halutessaan itsenäisesti siihen tutustua. Tarkoituksena oli myös aloittaa Poijukodit Oy:llä tärkeää keskustelua siitä, millaiset valmiudet heiltä lähtevillä nuorilla on itsenäiseen elämään yksiköistä lähtemisen jälkeen ja miten niitä voitaisiin parantaa.

1.2 Tilaaja

Pojjukodit Oy on yksityinen, lastensuojelun erityistason laitoshoidon tarjoava yritys. Yrityksellä on kaksi yksikköä, Poijukoti lähellä Kuopion keskustaa sekä Kauniskankaan Nuorisokoti Muuravedellä. Poijukoti on perustettu vuonna 2017 ja Kauniskankaan nuorisokoti muutamaa vuotta myöhemmin 2020. Poijukoti on seitsemänpaikkainen yksikkö, joka kasvattaa ja kuntouttaa pääasiassa peruskouluikäisiä lapsia, joilla voi esiintyä arkea hankaloittavaa neuropsykiatrista oireilua, koulunkäynnin hankaluuksia ja käytöshäiriöitä sekä mielenterveyden häiriöitä. (Pojjukodit Oy 2021a.) Kauniskankaan nuorisokoti taas on lastensuojeluyksikkö, jossa on kuusipaikkaisen vaativan laitoshoidon osaston lisäksi kolmepaikkainen erityisen huolenpidon asuinsolu. Nuorisokodilla on sijoitettuna 11–16-vuotiaita nuoria, joilla voi olla vakavia käytöshäiriöitä ja psyykkistä oirehdintaa. (Pojjukodit Oy 2021b.) Molemmissa yksiköissä työskentelee moniam-

matillinen henkilökunta, joilla on koulutusta sosiaali-, terveys- ja kasvatusaloilta sekä lisäkoulutusta muun muassa neuropsykiatrisesta valmennuksesta, päihdetyöstä ja psykiatrisesta hoitotyöstä. (Pojjukodit Oy 2021a.)

Pojjukodeilla kaikkea toimintaa ohjaavana tavoitteena on lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen, elämänhallinnan, autetuksi tulemisen sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemusten vahvistuminen. Tärkeimpiä arvoja yrityksessä ovat välittäminen, lapsiäänisyys ja arvostaminen. Näitä arvoja heijastavia toimintaperiaatteita Poijukodeilla ovat välittävä dialogi, läsnäolo, sosiokulttuurinen yhteisöllisyys sekä lapsia osallistava, innostava, ennakoitu ja suunniteltu arki. Taustalla tärkeitä periaatteita ovat myös lasten oikeudet, muun muassa syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittaminen. Muita toimintaa ohjaavia dokumentteja ovat tärkeimpänä lastensuojelulaki ja sen lisäksi esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, laki yksityisen sosiaalipalvelun valvonnasta sekä laki sosiaalialan ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista. Poijukodeilla tärkeää on myös yhteistyö lapsen verkoston kanssa, johon kuuluvat kaikista isoimpana osa lapsen vanhemmat ja heidän lisäksi esimerkiksi koulu ja hoitotaho. (Pojjukodit Oy 2018.)

Hoidon alussa lapsella on arviointi- ja tutustumisjakso, joka kestää 1–3 kuukautta. Jakson aikana lapsi tutustuu Poijukotien henkilökuntaan ja toisiin lapsiin sekä henkilökunta tutustuu lapseen ja hänen perheeseensä. Arviointi- ja tutustumisjaksolla kartoitetaan myös lapsen terveydentila, terapian ja neuropsykiatrisen valmennuksen tarve sekä tehdään hoito- ja kasvatussuunnitelma ja määritellään kuntoutumisen tavoitteet. Arviointi- ja tutustumisjakson jälkeen alkavalla hoito- ja kuntoutusjaksolla sitoutetaan lapsi strukturoituun arkeen, lapsen omaohjaaja tai -hoitaja nimetään ja työskentely hänen kanssaan pääsee alkamaan, lapselle etsitään mieleinen harrastus, harjoitellaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja, räätälöidään koulunkäynti yksilöllisesti yhteistyössä koulun kanssa sekä solmitaan hoitosuhde hoitotahoon. Koko sijoitusprosessin pää-tavoitteena on kuntoutuksen kautta perheen jälleenyhdistäminen perheen voimavarat huomioiden. Kotona asumisen tavoitetta lähestytään pienen askelin kotiharjoittelujaksojen kautta, jotka tapahtuvat pääsääntöisesti viikonloppuisin. Hoito- ja kuntoutusjakson tavoitteiden onnistuttua ja koko perheen kuntoutumisen kautta on mahdollista aloittaa kotoutumisjakso. Kun sijoitettuna oleva lapsi lähestyy täysi-ikäisyyttä, häntä ohjataan elämänhallinnassa ja valmennetaan selviytymään itsenäisesti omassa kodissaan. (mt., 2018.)

2 TIETOPERUSTA

Tässä osassa esitellään opinnäytetyön tietoperustaa eli avataan työn kannalta olennaisia käsitteitä ja tutkimustuloksia.

2.1 Mitä on lastensuojelu?

Perustoiltaan lastensuojelun ydin on hyvin yksinkertainen: se on lasten kehityksen ja terveyden turvaamista sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistamista. Lapsilla on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun kolme perustehtävää ovat lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävissä sekä varsinainen lasten suojelu. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Perhe on lastensuojelussa aina ensisijainen asia ja lapsen oikeuksia tulee kunnioittaa, joten lastensuojelu perustuu lapsikeskeisyyten ja perhelähtöisyyteen. Sinänsä yksinkertaisesta ytimestä versoo lukuisia muunnelmia, koska yksittäiset tilanteet vaihtelevat suuresti. Joskus tilanteessa riittää lyhyt tilapäinen apu, kun joskus taas tarvitaan tukea hyvinvoinnin kaikilla osa-alueille, läpi lapsuuden. Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla sekä tavallisia elämäkriisejä että poikkeuksellisen koettelevia oloja ja vaativia tilanteita. Esimerkiksi uupumus tai yllättävä kriisi voi suistaa perheen raiteiltaan tilapäisesti. (Bardy 2013, 73.) Näissä tilanteissa lastensuojelun eri muodot voivat tulla tarpeeseen, jotta tasapaino saadaan taas palautettua perheen elämään. Jokaisen lastensuojelun asiakkaan tarina on erilainen, eikä tilanteiden hoitamiseen ole vain yhtä tietä tai oikeaa ratkaisua. Lastensuojelu on paljolti käytännöllistä työtä, jonka keskiössä on konkreettisen avun ja tuen järjestäminen inhimillisellä ja arvokkaalla tavalla, tunteiden kanssa työskentely ja luottamuksen hankkiminen sekä erilaisissa suhdeverkostoissa työskentely (mt., 74).

Viimeisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti koskien lastensuojelua on julkaistu vuonna 2019. Lastensuojeluilmoitus tehtiin kaiken kaikkiaan 85 746 lapsesta vuonna 2019. Ilmoitusten määrä kasvoi 7 prosenttia edellisestä vuodesta. Vuonna 2019 sijoitettiin kii-reellisesti 4 522 lasta, mikä on 4 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018. Huostassa olleiden lasten määrä, 11 178 lasta, pysyi ennallaan. Kodin ulkopuolelle oli vuoden 2019 aikana sijoitettuna kaikkiaan 18 928 lasta ja nuorta. Lastensuojelun avohuollossa oli asiakkaina 52 858

lasta vuonna 2019. Määrä väheni noin tuhannella asiakkaalla vuodesta 2018. Vuonna 2019 jälkihuoltooperusteina sijoitettuna oli 1 500 lasta ja nuorta, minkä lisäksi avohuollon tukea sai yhteensä 7 646 jälkihuollossa olevaa lasta ja nuorta. Koskaan ennen ei ole ollut yhtä paljon kii-reellisesti sijoitettuja, huostassa olevia tai muuten sijoitettuja lapsia ja nuoria kuin 2019. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Lastensuojelun palvelujärjestelmä muodostaa seuduittain erilaisia toiminnallisia kokonaisuuksia sekä määrällisesti, laadullisesti että rakenteellisesti. Sekä avo- että sijaishuollon eli perus- että erityistason lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tarve, saatavuus ja sisällöt vaihtelevat paljonkin alueittain ja kunnittain. Kunnat ovat lisäksi määritelleet sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvat paikallisesti, ja ne vaihtelevat käytännössä monilla tavoilla. Lapsi- ja perhepalvelujen järjestelyt sekä tiimityön rakenteet muodostavat oman toimintatapansa, paikallisesti luodun skaalan. Valtakunnalliselta tasolta katsottuna kokonaisuutta voisi luonnehtia jopa sekavaksi. (Heino 2013, 102.) Yhteiskunnallisella tasolla tehdään avo- ja sijaishuollon lisäksi myös paljon ehkäisevää lastensuojelutyötä, jonka alle voidaan lukea laajuudeltaan todella monenlaisia rakenteita. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja opetuksen peruskouluissa, nuoriso- ja järjestötyön, neuvoloiden ja jopa yhteiskunnallisen päätöksenteon, kuten alkoholilainsäädännön, voidaan katsoa lukeutuvan ehkäisevään lastensuojeluun. Ehkäisevä lastensuojelu vaikuttaa kaikkien lasten ja nuorten elämään antamalla tukea varhaisessa vaiheessa, myös niille, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita.

2.1.1 Lastensuojelun toimintaa ohjaavat dokumentit

Lastensuojelu on aina arvosidonnaista, koska sen tehtävänä on ennen kaikkea olla lapsen puolella ja lasta varten. Työn keskeisimmät arvot pohjautuvat Suomen perustuslakiin, lastensuojelulakiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä niiden taustalla oleviin ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia korostaviin kansainvälisesti hyväksytyihin arvoihin. Nämä arvot ovat sopusoinnussa sosiaalialan eettisten periaatteiden kanssa ja ovat lastensuojelutyön lähtökohta. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen turvaama yksityis- ja perhe-elämän suoja on otettava huomioon lastensuojelun toiminnassa. Julkisen vallan vastuulla on turvata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, joita lastensuojelun asiakkaina ovat yleisesti ottaen ovat, asema ja oikeudet. Lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon. Suojelun avulla voidaan paitsi auttaa lasta selviytymään vaikeista tilanteista, myös turvata lasten ja aikuisten tasa-arvoinen asema yhteiskunnassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Tärkeitä lastensuojelutyötä ohjaavia periaatteita löytyy myös kootusti Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuonna 2019 julkaisemasta Lastensuojelun laatusuosituksista. Kyseinen dokumentti sisältää 32 suositusta, jotka liittyvät sisällöllisesti eri lastensuojelun osa-alueisiin. Näitä osa-alueita ovat osallisuus, lastensuojelu osana lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmää, lastensuojelun ammattilaiset ja työyhteisöt, arviointi asiakkuuden aikana, sijaishuollon laatu-kriteerit sekä sijaishuollon valvonta. Kunkin osa-alueen alla on kuvattu laatusuosituksessa myös lastensuojelun erityispiirteistä kumpuavia eettisiä periaatteita, jotka täydentävät lastensuojelulakiin kirjattuja periaatteita. Nämä ohjeet luovat myös hyvän ammattieettisen perustan lastensuojelutyölle. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2019.)

Perustuslain (731/1999) kuudenteen pykälään sisältyvä kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu ovat lastensuojelussa keskeisiä arvoja. Perustuslaissa on erikseen mainittu, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Laki oikeuttaa positiivisen erityiskohtelun eli erityiset tiettyyn ryhmään, tässä tapauksessa lapsiin, kohdistuvat toimet, joilla voidaan turvata heidän tasavertainen asemansa aikuisiin nähden. Kaikilla lapsilla on myös keskenään yhtäläiset oikeudet eikä esimerkiksi sijoitus kodin ulkopuolelle vähennä näitä oikeuksia. (Perustuslaki 731/1999.)

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeinen sisältö ja tavoitteet on tiivistetty kolmeen koko lapsiväestöä koskevaan ydinkäsitteeseen: ”provision” eli oikeus osuuteen yhteiskunnan voimavaroista, ”protection” eli oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon sekä ”participation” eli oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2021.) Lapsille pitää Suomeakin sitovan Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan taata edellä mainitut asiat.

Lastensuojelulaki (417/2007) on lastensuojelutoimintaa säätelevä erityislaki ja kaikki lastensuojelutoiminta käytännön tasolla pohjautuu siihen. Sen keskeisenä tavoitteena on varmistaa lapsen oikeuksien ja edun huomioonottaminen sekä turvata lapsen ja hänen perheensä tarvitsemat palvelut ja tukitoimet. Lapsen edun tulee olla keskeinen arviointiperuste kaikissa lasta koskevissa lastensuojelutoimenpiteissä. Lapsen etua tulee arvioida jatkuvasti eri tilanteissa sen mukaan, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet sekä mahdollisuuden saada ymmärrystä ja läheisyyttä, iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön, taipumuksia vastaavan koulutuksen, ruumiillisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja

kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissa sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelulaissa säädetään muun muassa lastensuojelun yleisestä tarkoituksesta ja sen järjestämisestä, lapsen osallisuudesta, lastensuojelun asiakkuuden eri vaiheista sekä lastensuojelun eri muodoista. Siinä säädetään lisäksi myös rajoituksista sijaishuollossa, lastensuojelun valvonnasta, jälkihuollosta, muutoksenhausta sekä lastensuojeluasian käsittelystä hallintotuomioistuimessa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelulakiin on tavallaan kiteytetty yhteiskuntapolitiikan koko paletti kasvuolojen rakenteista aina huostaanottoon. Lastensuojelulaissa tehtävänä on sekä hoitaa koko yhteiskuntaa kokonaisuutena huolehtimalla yleisistä oloista ja ehkäisemällä ongelmia sekä korjata niitä hoitamalla yksilöitä ja perheitä. (Bardy 2013, 71.)

Kun otetaan huomioon lastensuojelun kaikki eri toimintamuodot, laajuus osana yhteiskuntaa ja eri näkökulmat, ei ole ihmeäkään, kuinka pitkä lista eri dokumentteja ohjaa sen toimintaa. Lastensuojelulain lisäksi olennaisesti lastensuojelutoimintaan liittyviä lakeja on melkein 40 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Pitää kuitenkin muistaa, että lastensuojelutyössä pohjana ovat lasten oikeuksien kunnioittaminen ja toteuttaminen käytännössä sekä lapsen edun tavoittelu prosessin jokaisessa vaiheessa.

2.1.2 Sijaishuolto ja huostaanotto

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulaissa määritellyn väliaikaisen määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös vapaaehtoisesti avohuollon tukitoimena tai osana jälkihuoltoa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Huostaanotto tarkoittaa, että lapsesta pidetään huolta hänen oman kotinsa ulkopuolella ja vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on siirtynyt viranomaisille. Huostaanotto on viimeinen toimi, johon ryhdytään, jos ongelmat ovat todella vakavia tai ne ovat kestäneet kauan, eikä mikään muu enää auta. Yleensä ennen huostaanottoa on jo tapahtunut paljon, ja lasta ja perhettä on yritetty auttaa eri tavoilla, esimerkiksi avohuollon perhetyöllä. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä tai esimerkiksi tekemällä vakavamman kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon. (mt., 2021.)

Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaanottoa tai huostaanottoon välittömästi liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, päätöstä ei voida tehdä sosiaalitoimissa. Sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä muu viranhaltija tekee tällöin hallinto-oikeudelle hakemuksen huostaanotosta. (mt., 2021.)

Sijaishuollolla on monia eri muotoja. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee lapsen sijoittamisen ja valitsee lapselle sijaishuoltopaikan. Päätöksen sijaishuoltoon sijoittamisesta tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Kiireellisissä tapauksissa asian valmistelu ja päätöksenteko on kunnan delegointiratkaisun mukaisen sosiaalityön viranhaltijan vastuulla. Lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa parhaiten vastaava sijaishuoltopaikka. Lapsi voidaan sijoittaa muun muassa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon. (mt., 2021.)

Hoito ja kasvatustapa sijaishuollossa sisältävät lapsen ja nuoren arjesta huolehtimisen ja perushoidon. Tämän lisäksi on huolehdittava lapsen oikeuksien toteutumisesta sijaishuollon aikana. Lapsen oikeuksiin kuuluu: oikeus tavata hänelle läheisiä ihmisiä, oikeus tavata sosiaalityöntekijää ja saada tietoa omasta tilanteestaan sekä oikeus käyttövaroihin ja tarvitsemiinsa palveluihin sijaishuollon aikana. Hyvään hoitoon ja kasvatukseen kuuluu myös se, että työskennellään lapsilähtöisesti ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Sijaishuollossa lapselle tarjotaan hänen etunsa mukainen kasvuympäristö. Sijaishuollon aikana lapsen vanhemmilla säilyvät huoltajan oikeudet, tosin tietyin rajoituksin. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on pyrittävä yhteistyöhön vanhempien kanssa ja tavoitteena on, että lapsen asioista voidaan sopia yhteistyössä. Sujuva yhteistyö on lapsen ja hänen sijoituksensa onnistumisen kannalta erittäin tärkeää. (mt., 2021.)

Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti, enintään kuudeksi kuukaudeksi, vanhemman tai muun huoltajan hoidettavaksi. Tämä on mahdollista esimerkiksi silloin, kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin sijoituksen jälkeen ja halutaan varmistua, että kotiin palaaminen on lapsen edun kannalta hyvä ratkaisu. Lapsen ja kodin tilannetta seurataan tietty aika, jonka kuluessa päätetään, lopetetaanko huostaanotto vai jatkuuko kodin ulkopuolinen sijoitus. Muuta lapsen tarpeiden mukaista hoitoa voivat olla esimerkiksi läheisverkostosijoitus, yksityinen sijoitus, perheen asuminen laitoksessa lapsen kanssa tai EVA-yksiköt, jotka ovat valtakunnallisen erityistason tutkimus- ja hoitopaikkoja psykiatrisesti erittäin vaikeasti oireileville lapsille ja nuorille. (mt., 2021.)

Huostaanoton jatkamisen tarvetta on arvioitava vähintään kerran vuodessa asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai kun lapsi tai hänen huoltajansa hakee huostassa pidon lopettamista. Huostaanotto päättyy kuitenkin viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Jokaisessa sijoituksessa on sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän, että sijaishuoltopaikan ymmärrettävä, että lapset ovat sijoitettuna aina vain tilapäisesti. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi eikä hakemuksia sen lopettamiseksi voida rajoittaa. Mikäli työskentely lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa onnistuu, suhteet vanhempiin ovat luotettavat ja turvalliset ja muut edellytykset täyttyvät, on perheen jälleenyhdistäminen lapsen edun mukainen toimenpide. Huostaanoton tilapäisyys on ongelma silloin, kun lapsen todelliset mahdollisuudet palata biologisten vanhempien tai huoltajien luokse ovat realistisesti arvioituna mitättömät. Huostaanoton päättyminen merkitsee usein nuoren siirtymistä itsenäiseen elämään, vaikka hänen valmiutensa siihen olisivat heikot. Lakisääteinen jälkihuolto mahdollistaa suostumukseen perustuvan sijoituksen jatkamisen, mikäli nuoren arvioidaan hyötyvän siitä. (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 45.)

2.1.3 Jälkihuolto

Jälkihuollolla tarkoitetaan sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy nuoren täyttäessä 25 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on sijoittamisen päättymisen jälkeen ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollosta tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Kun nuori itsenäistyy sijaishuollosta, tuen tarve on usein edelleen suuri. Juuri tällaisissa muutos- ja siirtymätilanteissa riittävän tuen varmistaminen on erityisen tärkeää. Hyvin toteutettu jälkihuolto onkin lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuuden keskeinen edellytys. Suurin osa jälkihuollon asiakkaista on täysi-ikäisiä, minkä vuoksi jälkihuollon mielletään toisinaan kuuluvan ainoastaan itsenäistyville nuorille. Lastensuojelulain mukaan lapselle tai nuorelle on järjestettävä jälkihuoltoa sijaishuollon päättymisen jälkeen viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Velvollisuus siihen on myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. (mt., 2021.) Nuoren on myös mahdollista kieltäytyä jälkihuollosta.

Jälkihuollon tukitoimet rakennetaan aina lapsen tai nuoren yksilöllisen tarpeen mukaan ja suunnitelmallisesti yhteistyössä viranomaisten kanssa. Käytettävissä ovat mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, joita järjestetään yksilöllisen jälkihuoltotarpeen perusteella. Riittävän toimeentulo ja asumisen järjestäminen ovat selviytymisen perusedellytyksiä. Ne on järjestettävä aina, kun nuoren kuntoutuminen sitä vaatii. Jälkihuollon yksilöllinen tarpeen arviointi ja suunnittelu täytyy aloittaa hyvissä ajoin sijaishuollon aikana jo ennen jälkihuollon alkamista. Jälkihuoltoa suunnitellaan yhdessä lapsen, lapsen sijoituspaikan, vanhempien ja muun lapselle tärkeän verkoston kanssa. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on yhteistyössä rakentaa nuoren tarpeita vastaava ja parhaalla mahdollisella tavalla tukeva palvelukokaisuus. Tämä kirjataan jälkihuollon asiakassuunnitelmaan eli jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuoltosuunnitelmaan kirjataan myös jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet. (mt., 2021.)

Jälkihuollon palveluja ovat esimerkiksi psykososiaalisen tuen antaminen: henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa, esimerkiksi arjessa selviytymisen ja itsenäisen elämän taitoihin, yhteiskunnan palveluihin ohjaamista. Apua ja tukea voi myös saada omien voimavarojen löytämiseksi ja tulevaisuuden suunnitteluun, asunnon hankkimiseksi, koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen sekä niissä suoriutumiseen, työllistymiseen ja harjoitteluun, harrastuksiin sekä loma- ja virkistysmahdollisuuksien saamiseen. Jälkihuollon kautta nuorilla voi myös olla mahdollisuus osallistua vertaistukiryhmään ja saada taloudellista tukea asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin sekä ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön. Jälkihuollossa on myös mahdollisuus vanhempien tai muiden kasvatuksesta vastaavien henkilöiden säännölliseen tukeen sijoituksen jälkeisessä kotiuttamistilanteessa. (mt., 2021.)

Yksi suomalainen väestötökseen perustuva tutkimus kertoo karua kuvaa huostaan otettujen lasten selviytymisestä. Sen mukaan vuosina 1991–1997 huostaanotettujen riski kuolla ennen 25. ikävuottaan oli kolminkertainen muuhun samanikäiseen väestöryhmään verrattuna. Yleisimpiä syitä menehtymiseen olivat päihteiden ylikäyttö, onnettomuudet ja itsemurhat. Kaikista riskialttein vaihe oli nuoren itsenäistyminen. (Kalland, Pensola, Meriläinen & Sinkkonen 2001.) Tämän kaltaiset havainnot puolsivat tuen jatkamista aiempaan kauemmin. Nuoren itsenäistymisvaihe sijaishuollosta ja jälkihuollon piiriin siirtyminen ovat todella kriittistä aikaa, jotta nämä kohtalokkaat seuraukset voitaisiin välttää. Jälkihuollon päättymisen ikäraja nousikin tammikuussa 2020 lastensuojelulain muutoksessa 21 ikävuodesta 25-vuotiaaksi asti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Varmasti harva 21-vuotias vanhempiensa luona

kasvanutkaan nuori olisi valmis muuttamaan omaan asuntoon ja hoitamaan kaikki asiansa itse ilman minkäänlaista tukea.

Huostaanoton päättyessä nuori itse saattaa suhtautua torjuvasti viranomaisten tukeen. Osa kun- nista valitettavasti tyytyy tähän, eikä tarjoa aktiivisesti jälkihuollon palveluja. On myös koke- muksia siitä, että jälkihuollon suunnittelu aloitetaan vasta viime hetkessä ennen sijoituksen lop- pumista ja käytännössä nuori joutui itsenäistymään ”tyhjän päälle”. Sijoitettujen nuorten turva- verkot ovat usein huomattavasti hatarammat ja tuen tarve suurempi kuin samanikäisten van- hempiensa tukemana aikuistuvien. (Kananoja ym. 2013, 45.) Myös tästä syystä olisi tarpeel- lista, että itsenäiseen elämään valmentaminen aloitetaan jo sijaishuollossa ja aikaisessa vai- heessa, eikä siirretä vastuuta pelkästään jälkihuollolle.

On myös esitetty kritiikkiä jälkihuollon itsenäistymistavoitteita kohtaan. Collinsin (2001) mu- kaan ”itsenäisen elämän” tavoittelun sijasta jälkihuollossa tulisi puhua ennemminkin ”suhteissa eletävästä” tai ”suhdeperustaisesta” elämästä (independent living vs. interdependent living). Itsenäisen elämän asettaminen jälkihuollon päätavoitteeksi saattaa vahvistaa kohtuuttomia odo- tuksia nuoria kohtaan, kieltää nuoren tarpeet liittymiseen ja yhteenkuuluvuuteen, korostaa so- siaalista erillisyyttä sekä jättää vastuun selviytymisestä yksin nuoren harteille. Suhdeperustai- suus sen sijaan painottaisi myönteisen ja riittävän vuorovaikutuksen merkitystä yksilöiden, ryh- mien ja sosiaalisten verkostojen välillä. (Collins 2001, 288.) Myös tämä Collinsin esittämä kri- tiikki on tärkeää pitää mielessä, suunniteltaessa jokaisen nuoren jälkihuoltoa ja arvioitaessa sen onnistumista.

2.2 Nuoruus ja aikuistuminen elämänvaiheena

Nuoruutta voi ajatella sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muovautuvana ja kulttuuristen merki- tysten läpäisemänä ikävaiheena, joka sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden väliseen siirtymävai- heeseen. Nuoruutta on hankala määritellä yksiselitteisesti, koska esimerkiksi nuoruuden alka- minen tai loppuminen ei ole selkeärajaista. Yleensä nuoruuden määrittelyihin vaaditaan tiettyjä kronologiseen ikään tai vaikkapa fyysiseen kehitykseen yhdistettyjä kriteerejä, mutta sitä ei pidä ankkuroida pelkästään universaaliksi kehityspsykologiseksi ilmiöksi. Elämänkulku on monimutkainen prosessi, jota säätelevät kullekin aikakaudelle ominaiset taloudelliset rakenteet sekä esimerkiksi koulutusjärjestelmä yhtenä merkityksellisenä yhteiskunnan instituutiona. (Ju- vonen 2013, 25–26.)

Laeissa määritellään ikään perustuen erilaisia oikeuksia, mahdollisuuksia, vastuita ja velvollisuuksia, jotka lisääntyvät vähitellen täysi-ikäisyyttä lähestyttäessä. Suomessa yhteiskunnallisen ja poliittisen täysi-ikäisyyden rajapyykki on 18 vuoden ikä. Yhtäläisistä, ikään liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista huolimatta tiedämme, että nuorten aikuistumisen ja toimijuuden reunaehdot ovat riippuvaisia moninaisista, keskenään ristiriitaisista tekijöistä. Länsimaisten tilastollisten ja hallinnollisten säädösten mukaisesti nuoruus määritellään sijoittumaan 15–29 ikävuoden välille. Toisaalta sekä biologinen ja psykologinen tutkimus nuoruudesta kehitysvaiheena, että sosiologiset, kulttuurisesti ja sosiaalisesti painottuneet käsitykset nuoruudesta sijoittavat sen väljästi alkamaan 13 ikävuoden ja päättymään 20–23 vuoden vaiheilla. (Juvonen 2013, 25–26.) Suomessa nuorisolaki (72/2006) määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat henkilöt.

Nuoruus hahmottuu erilaisissa siirtymissä, jotka konkretisoituvat koulutukseen, työllistymiseen, perheellistymiseen, asumiseen ja vapaa-aikaan liittyviin muutoksiin. Käytännössä tällaisia siirtymiä ja vaiheita ovat esimerkiksi nuorisotalolla käyminen, toisen asteen koulutukseen siirtyminen sekä rikos- ja päihdekokeilut, mutta niihin voi kuulua myös lapsuudenkodista pois muuttaminen tai vanhemmaksi tuleminen. Aikuistumisessa ja siirtymissä on pitkälti kyse elämänhallinnan lisääntymisestä ja itsenäistymisestä, jota pyritään tukemaan, ohjailemaan ja kontrolloimaan erilaisten instituutioiden kautta. (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198.)

Taloudellinen itsenäisyys, koulutuksen ja opintojen päättäminen ja perheen perustaminen voidaan nähdä ulkoisina aikuistumisen määrittäjinä. Nykyisin myös merkittävä osa aikuistumisesta on henkinen kypsyminen ja vastuunkantaminen itsestä. Esimerkiksi ihmisen kykyä asua itsenäisesti pidetään yhtenä henkisen kypsymisen selkeänä tunnusmerkkinä. (Aapola & Ketokivi 2005, 20.) Aikuistuvan nuoren elämässä oman talouden perustaminen on merkittävä siirtymävaihe, jossa nuoren tulee ottaa vastuu taloudellisista päätöksistä ja oman taloutensa hoidosta. Tähän elämänvaiheeseen voi liittyä myös riskejä, jos nuorelta puuttuu taloudellisen selviytymisen keinot tai nuori jää ilman turvaverkostoja, jotka voisivat olla apuna uudessa tilanteessa. Aikuistuvien nuorten elämäntilanteet ja taloudelliset tilanteet vaihtelevat, joten heitä on vaikea tarkastella yhtenäisenä ryhmänä. Nuorten elämäntilanteille on kuitenkin tyypillistä, että työ-, opiskelu- ja työttömyysjaksot vaihtelevat. Usein nuoren vanhemmat toimivat taloudellisina puskureina itsenäistymisvaiheessa. (Peura-Kapanen 2014.)

2.2.1 Nuoruus ja aikuistuminen kehityspsykologian näkökulmasta

Nuoruusiässä tapahtuu kehityspsykologian näkökulmasta monia merkittäviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Kehityspsykologian näkökulmasta nuoruudessa erotetaan useampia vaiheita: varhaisnuoruus noin 11–14-vuotiaana, keskinuoruus noin 15–18-vuotiaana ja myöhäisnuoruus 19–22/25-vuotiaana. Murrosikään eli puberteettiin liittyvät nuoruusiän isoimmat fyysiset ja hormonaaliset muutokset, jotka alkavat useimmiten varhaisnuoruudessa. Näihin muutoksiin liittyy monimuotoista kasvua ja ruumiinrakenteen kehitystä sekä lisääntymiskyvysäksi tuleminen. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2015, 144; Nurmiraanta, Lepämäki & Horppu 2009, 72–73.)

Fyysisten ja hormonaalisten muutosten lisäksi nuoruudessa tapahtuu merkittäviä muutoksia myös muilla osa-alueilla. Muun muassa nuoren ajattelun taidot kehittyvät merkittävästi toisen elinvuosikymmenen alussa. Muutoksista keskeisin on aikaisempaa abstraktimman, yleisellä tasolla tapahtuvan ja tulevaisuuteen suuntautuvan ajattelun kehittyminen. Ajattelun taitojen kehittyminen ohjaa myös nuoren kiinnostusta ja kykyä rakentaa laajempaa maailmankuvaa ja ideologiaa. Tästä hyvänä esimerkkinä voisi pitää muun muassa sitä, että harvoin ennen 12. ikävuotta sanomalehdet kiinnostavat lapsia, koska heidän maailmansa on vielä rajoittunut perheeseen ja lähiympäristöön. Myös tulevaisuuden suunnittelu ja ajattelu muuttuu. Kiinnostus liittyy erityisesti oman tulevaisuuden keskeisiin asioihin ja se lisääntyy heti nuoruusiän kynnyksellä. Tämä näkyy myös nuorten ajattelun aikajänteen laajentumisena erityisesti varhaisnuoruudessa. Nuoruudessa yksilöt alkavat aikaisempaa paremmin ymmärtää toisen ihmisen näkökulmaa johonkin asiaan, eli yksinkertaisesti sanoen sen, että muut voivat ajatella jostakin asiasta eri tavalla kuin hän itse ajattelee. (Nurmi ym. 2015, 146–147.)

Nuoruudessa yksi suuren muutoksen kokevista asioista ovat sosiaaliset suhteet. Nuoret viettävät aikaansa pääsääntöisesti kahdessa eri sosiaalisessa ympäristössä, perheessä ja kaveripiirissä. Lapsuudesta varhaisnuoruuteen perheen ja varsinkin vanhempien merkitys jatkuu samantapaisena. Erityisesti nuoruuden kuluessa suhde vanhempiin kuitenkin muuttuu ainakin kahdella olennaisella tavalla: nuori saa enemmän itsenäisyyttä ja hän alkaa viettää suurenevissa määrin aikaa ikätovereidensa parissa. Suhteessa vanhempiin nuoruuden aikana tapahtuvaa muutosta voi kuvata nuoren autonomian ja vuorovaikutuksen vastavuoroisuuden lisääntymisenä. Vaikka ikätoverien merkitys on iso jo varhain lapsuudessa, korostuu se aiempaa enemmän nuoruuden edetessä. (mt., 148.)

On olemassa tutkimusnäyttöä siitä, että nuoren ajattelu ja toimintatavat ovat monilla tavoilla yhteydessä siihen, millaiset vanhemmat heillä on ja millaisia kasvatusmetodeja nämä soveltavat. Tiedetään myös, että samoissa kaveriryhmissä oleskelevat nuoret ovat useimmiten keskenään samankaltaisia. Yksilön ja ympäristön vuorovaikutusta voidaan kuvata tapahtumasarjana, jossa vanhemmat ja kaverit antavat nuorelle malleja, ohjeita ja toimintatapoja ja jossa nuori vaikuttaa omaan kehitykseensä myös omalla toiminnallaan ja ominaisuuksillaan, näin vahvistaen omaa aktiivista toimijuuttaan. (mt., 148.)

Aikuisuuteen siirtyminen voidaan kehityspsykologiassa määritellä kolmen pääkriteerin mukaan: vastuun ottaminen itsestä, itsenäinen päätöksenteko ja taloudellinen itsenäisyys. On esitetty, että taloudelliset ja sosiaaliset muutokset ovat viimeisinä vuosikymmeninä pitkittäneet nuorten riippuvuutta vanhemmistaan ja lykänneet ikää, jolloin nuoret pystyvät kantamaan aikuisuuteen liittyvät vastuut. Tähän muutokseen nojaten on ehdotettu, että niin sanotun adolescence (adolescence) ja aikuisuuden välille, 19–25 ikävuosiksi, pitäisi määritellä uusi erillinen kehitysvaihe. Tänä aikana nuoret esimerkiksi opiskelevat korkeakouluissa ennen siirtymistä aikuisuuteen ja työelämään. Tälle vaiheelle on ominaista identiteetin etsiminen: nuoret ihmiset selvittelevät heille elämässä avautuvia mahdollisuuksia ja hiljalleen päätyvät pysyviin valintoihin muun muassa ihmissuhteita, työtä ja elämäkatsomusta koskien. (mt., 178–179.)

2.2.2 Nuoruuden kriisit ja kehitystehtävät

KEHITYSTEHTÄVÄT

Ihmisen sosiaalinen ympäristö muuttuu nuoruuden aikana paljon ja nopeasti. Nuoren elämässä tämä näkyy välittömästi muiden ihmisten, eli vanhempien, kavereiden ja opettajien odotusten ja heidän asettamiensa rajoitusten muuttumisena. Muiden odotukset heijastavat kuitenkin laajoja kulttuurisia uskomuksia ja institutionaalisia tekijöitä. Näitä ikään liittyviä muutoksia kehitysympäristössä on elämäntapa- ja kehityspsykologiassa kuvattu usealla käsitteellä, joista yksi on Robert Havighurstin (1948) teoria kehitystehtävistä. Kehitystehtävät ovat hänen mukaansa erilaisia normatiivisia odotuksia, jotka kohdistuvat eri-ikäisiin ihmisiin. Osa kehitystehtävistä on sellaisia, joiden tavoitteena on toteuttaa yhteiskuntaan tai kulttuuriin pohjautuvia normeja, kun taas osaa niistä liittyy yksilön omaa psyykkiseen kehitykseen ja sisäiseen kypsymiseen sekä itsensä hyväksymiseen yksilönä. (Nurmi ym. 2015, 149; Nurmiranta ym. 2009, 76.)

Havighurstin mukaan nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä ovat sukupuoli-identiteetin omaksuminen ja suhteiden luominen toiseen sukupuoleen, koulutuksen hankkiminen ja valmistautuminen työelämään, valmistautuminen perhe-elämä sekä oman arvomaailman ja moraalien kehittäminen ja sosiaalisesti vastuullinen toiminta. Myöhäisnuoruudessa ja siirryttäessä varhaisaikuisuuteen kehitystehtäviä taas ovat elinkumppanin tai puolison valinta, perheen perustaminen ja työelämään siirtyminen. Havighurstin ajatuksena on, että ihmiseen kohdistuvat haasteet ja vaatimukset muuttuvat iän myötä ja että näiden kehitystehtävien onnistunut ratkaisu luo pohjan hyvinvoinnille ja myöhemmälle positiiviselle kehitykselle. (Nurmi ym. 2015, 149; Nurmiranta ym. 2009, 76.)

Havighurstin lisäksi kehitystehtäviä on kuvannut myös Erik Erikson. Hänen psykososiaalisen kehitysteoriansa mukaan nuoruuden kehitystehtävänä on identiteetin muodostaminen. Minuuteen sisältyvän jatkuvuuden tunteen edellytyksenä Erikson pitää kolmea asiaa: eheytymistä kokonaisuudeksi, jäsentymistä aikaan ja jäsentymistä ympäristöön. Ensimmäisenä mainittu, kokonaisuudeksi eheytyminen tarkoittaa, että nuori tuntee olevansa sama ihminen muuttuvissa tilanteissa erilaisista rooleista ja itseään koskevista odotuksista huolimatta. Jäsentymisen aikaan taas merkitsee sitä, että nuori kokee menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkuvaksi kokonaisuudeksi. Ympäristöön jäsentymistä taas tukevat tärkeät ihmissuhteet ja oman asuinympäristön sekä historian ja kulttuurin tunteminen. (Nurmiranta ym. 2009, 76–77.)

Varmaankin olennaisin muutos näihin 1950-luvulla muodostuneisiin teorioihin nykyaikaan verrattuna on tullut nuoruusajan venymisen seurauksena. Kehitystehtävät ovat pääosin samoja, mutta aika, jolloin ne tapahtuvat saattaa vaihdella hyvinkin paljon yksilöiden välillä. Kehitystehtävien läpikäyminen oikeassa elämässä ei myöskään ole niin kaavamaista, kuin teoria ehkä antaa ymmärtää. Suorittamatta jäänyt kehitystehtävä voi vaikeuttaa huomattavasti seuraavista selviytymistä ja joskus tehtävän, kun esimerkiksi puolison valinnan, joutuu käymään uudelleen läpi myöhemmässä vaiheessa.

KRIISIT

Kehitystehtävät ja kriisit, varsinkin Eriksonin teoriassa, liittyvät olennaisesti toisiinsa. Eriksonin teoriassa ihminen kohtaa elämänkaarensa monta kehityskriisiä, joissa hän joutuu ratkaisemaan erilaisia kehitystehtäviä edetäkseen kehityksessään.

Varhaisnuoruudessa, eli noin 12–16-vuotiaana, koettua kriisiä kutsutaan ihmissuhdekriisiksi. Nuoren ihmissuhteissa tapahtuu silloin ratkaiseva muutos, jossa hän luopuu tunnetasolla vanhempien huolenpidosta ja ajatusmaailmasta sekä omista lapsuuden toiveistaan ja odotuksistaan. Tärkeimmistä ihmissuhteista, kuten suhteesta vanhempiin luopuminen vaatii surutyötä, jotta olisi mahdollista kiinnittyä uusiin ihmisiin. Yhteenotot kotona voivat olla rajujakin, kun nuori suuntaa aggressiivisia tunteita vanhempiinsa ja etsii tukea ikätovereiltaan. Nuori yrittää irrottautua vanhemmistaan, mutta samalla ristiriitaisesti uhmaten yrittää palauttaa suhdetta samantyyppiseksi kuin lapsena. Varhaisnuori haluaa itse määrätä asioistaan, mutta vastuu ja vapaus kuitenkin pelottavat vielä. Tässä vaiheessa nuori ei vielä kykene itse käsittelemään sisäisiä ristiriitaitojaan, eikä ahdistusta voi työntää pois kuten lapsena, vaan se on kohdattava. Kun nuoret näin tutustuvat omiin tunteisiinsa ja alkavat hallita tunne-elämäänsä, todelliset ja syvät ihmissuhteet sekä toisista välittäminen onnistuvat. (Nurmiranta ym. 2009, 77–78.)

16–19-vuotiaana eli nuoruuden keskivaiheessa nuoren pahin kuohunta laantuu jo. Tätä vaihetta kutsutaan myös seestymiskaudeksi. Vaikka tässä vaiheessa nuori etsii vielä voimakkaasti omia rajojaan ja häntä alkavat kiinnostaa maailmankatsomuksellisesti kysymykset, kuten ilmastonmuutos. Oma tulevaisuus aletaan myös suunnitella tässä vaiheessa. Nuoruuden keskivaihe on myös voimakasta identiteetin rakentamisen aikaa eli nuorelle muodostuu suhteellisen selkeä, pysyvä ja yksilöllinen minäkäsitys. Identiteetti ei kuitenkaan kehity nuoruudessakaan yhdellä harppauksella, vaan toisiaan seuraavien kriisi- ja sitoutumisvaiheiden kautta. Samoin kuin minäkäsitys, identiteetti muodostetaan suhteessa omiin fyysisiin ominaisuuksiin, läheisiin ihmissuhteisiin, kouluun ja työhön sekä maailmankatsomukseen. Yhtenä keskeisenä minäkäsityksen alueena nähdään seksuaali-identiteetti, jota muodostaessaan nuori voi kokeilla erilaisia seksuaalisia rooleja esimerkiksi mielikuvissaan. Identiteetin muodostuessa nuorella on suuri tarve hyväksyä itsensä ja suojatakseen itseään ympäristön paineita, nuori saattaa maksua niin sanotun negatiivisen identiteetin. Se tarkoittaa uhmakasta pyrkimystä olla ympäristön toiveiden vastainen ja perustuu siihen, mistä lasta on moitittu tai minkä hän on kokenut häpeälliseksi. Negatiivisen identiteetin omaavien nuorten keskuudessa on tavallista rikollisuus, ilkeiden teot sekä alkoholin tai huumeiden käyttö. (mt., 78–79.)

Kahden edellä mainitun jälkeen ilmenevää, myöhäisnuoruudessa tapahtuvaa, ideologista kriisiä määrittävät nuoren maailmankuvan selkiytyminen ja identiteetin vakiintuminen. Nuori pohtii tässä vaiheessa kaikista eniten eettisiä ja moraalisia kysymyksiä, arvoja ja omia asenteitaan. Hän ei enää ole ulkokohtaisesti ohjautuva valinnoissaan, vaan pyrkii ratkaisemaan valintansa

ja arvonsa omaa harkintaa käyttäen. Suuri osa nuorista jakaa vanhempiensa arvomaailman eli he ovat hyväksyneet samat periaatteet oman arvomaailmansa perustaksi kuin vanhemmillaan. Joiltakin nuorilta saattaa taas puuttua arvot kokonaan, mutta tällainen tilanne on heidän kannaltaan huono. Selkeän identiteetin rakentuminen nimittäin edellyttää itse sisäistettyjä ratkaisuja. Muita myöhäisnuoruuden keskeisiä haasteita ovat oman paikan ja roolin löytäminen, läheisyyden tunteen jakaminen pari- ja ystävyysuhteissa, kodista irtautuminen, koulutuksen ja uran suunnittelun toteuttaminen ja sosiaalisesti vastuullisen toiminnan omaksuminen. (mt., 80.)

2.2.3 Itsenäistynyt nuori lastensuojelun piirissä

Sijaishuollon päättymisvaiheessa nuorella on edessään kaksi vaativaa tunnetason prosessia, luopuminen ja uudelleen aloittaminen. Puntaroitavana on myös isoja aikuistumiseen ja itsenäistymiseen liittyviä kysymyksiä. Samoin pohdittavana on, minkälaisena suhde jatkuu sijaishuoltopaikan työntekijöihin ja miten sijaishuollon aikana syntyneet toveruusuhteet jatkuvat, etenkin jos nuori on muuttamassa toiselle paikkakunnalle sijaishuollon päätyttyä. Henkisen tuen lisäksi nuori tarvitsee hyvin konkreettista, tarpeisiin vastaavaa ja riittävän intensiivistä tukea, jotta irrottautuminen ja itsenäisen elämän aloittaminen sujuisi mahdollisimman hyvin. Sijaishuollon päättymisen jälkeen jälkihuollon ohjaus- ja kasvatustyön tavoitteena on vahvistaa ja rohkaista nuorta sekä rakentaa vähittäistä porrasta uuteen vaiheeseen, elämään itsenäisenä nuorena aikuisena. (Känkänen 2013, 271.)

Kools (1997) tarkastelee tutkimuksessaan sijaishuollossa kasvavien nuorten identiteetin kehitystä ja esittää, että sellaiseen normaaliin identiteetin muodostamiseen, johon kuuluu kriisejä, kokeiluja ja pysähtymisen kausia ilman, että niistä koituu merkittäviä sosiaalisia, emotionaalisia tai taloudellisia seurauksia, ei sijaishuollossa kasvavilla nuorilla välttämättä ole mahdollisuutta. (Reinikainen 2009, 87.)

Länsimaisissa yhteiskunnissa siirtyminen itsenäiseen aikuisuuteen ulottuu nykyään noin 24–26 vuoden ikään. Vuorisen (1990, 219) mukaan vanhempiin kohdistuvasta tarvitsevuudesta vapaudutaan todellisuudessa vasta noin 30-vuotiaana. Nuorilla, jotka ovat hyvin varhain lähteneet kotoa väkivallan tai muulla tavalla kestävämpään kotitilanteeseen, tilanne on aivan toinen. He eivät itsenäistymisprosessissaan useinkaan saa sellaista tukea, jota omissa perheissään kasvaneet nuoret saavat. Lisäksi lukuisat muutot sijaishuollon aikana ja jälkeen eivät anna mahdollisuutta luoda ja ylläpitää sosiaalista verkostoa. Voikin olla, että riippumatta lapsuuden ja

nuoruuden aikaisista kokemuksista sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuiselämän vaikeudet ovat yhteydessä tuen puuttumiseen. Koska sosiaalinen tuki on erityisen tärkeää silloin, kun yksilöllä on elämässään paljon kuormittavia tekijöitä, sijaishuollosta itsenäistyville nuorille yhteiskunnan tarjoama tuki voikin olla ratkaisevan tärkeää. (mt., 93–94.)

Mike Steinin (2006) mukaan huostassa olleista lapsista ja nuorista ei voida puhua yhtenä kategoriana. Hän löytää sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten poluista kolme erilaista kehitys-suuntaa. Osa lapsista niin sanotusti siirtyy elämässä eteenpäin ja he pääsevät yli vaikeuksistaan. He omaksuvat aikuisten rooleja ja kiinnittyvät yhteiskuntaan, hankkivat itselleen koulutuksen ja pystyvät huolehtimaan terveydestään. Vaikka heillä saattaa olla taloudellisia hankaluuksia, he osaavat hakea tarvitessaan apua. Elämässä eteenpäin päässeiden ryhmälle on syntynyt luottamus avun saamiseen ja omiin kykyihin. Tätä ryhmää on helpointa auttaa ja he selkeästi hyötyvät saamastaan avusta. Toinen Steinin luokiteleva ryhmä ovat ”selviytyjät”. He sinnittelevät huonojen kokemustensa kanssa ja usein myös hieman puutteellisen avun turvin. Kolmantena ryhmänä Stein kuvaa ”uhrit”, joille vaikeudet, huonot kokemukset ja kapeat elämän mahdollisuudet ennen huostaanottoa, sen aikana ja sen jälkeen näyttävät kasaantuvan. (Stein 2006.)

Suomalainen ikäkohorttitutkimus on tuonut esiin lapsen ja nuoren elämän siirtymien ja käännekohtien merkityksen myöhemmän selviytymisen ja syrjäytymisen prosesseissa sekä matkalla lapsuudesta aikuisuuteen (Rönkä 2005). Niin tässä kuin riskioloissa eläneitä lapsia koskevissa tutkimuksissakin selviytymistä ovat mahdollistaneet pysyvät ja turvalliset aikuiset, joihin on syntynyt merkityksellinen suhde sekä harrastukset ja toiminnot, joista on voinut saada kannustavia ja identiteettiä vahvistavia kokemuksia. (Heino & Johnson 2010, 271.)

3 OPINNÄYTETYÖSSÄ KÄYTETYT MENETELMÄT

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan näkökulmasta on keskeistä, millaista tietoa ja tiedon tuotantotapaa tavoitellaan. Tämä tieto voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan: näyttöön perustuva tieto ja hiljainen tieto. Kehittämistoiminnassa pyritään tuottamaan tietoa esimerkiksi siitä, voidaanko jotakin työmenetelmää pitää hyvänä. Tällöin etsitään näyttöä kehitettävän asian käyttökelpoisuudesta. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa tavoitellaan empiirisesti pätevää tietoa, mutta pätevän tiedon lajeja on kuitenkin useita erilaisia. (Toikko & Rantanen 2009, 39–41.) Valitsin menetelmikseni tässä opinnäytetyössä kyselyn, teemahaastattelun ja aivoriihen. Kun käytetään montaa menetelmää, esimerkiksi kyselyjä, haastatteluja, havainnointia ja benchmarkingia samassa kehittämistyössä, kysymys kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen eroista ei enää nouse erityisen tärkeäksi (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 40). Menetelmät ovat pikemminkin välinearvon roolissa, auttamassa kehittämistyössä parhaisiin mahdollisiin uusiin käytäntöihin (Ojasalo ym. 2014, 105; Puusa & Juuti 2020, 75).

Luokittelisin lähestymistavakseni tässä opinnäytetyössä toimintatutkimuksen. Toimintatutkimuksessa painottuvat yhtäaikaaisesti sekä tutkitun tiedon tuottaminen että käytännön muutosten aikaansaaminen (Ojasalo ym. 2014, 37). Tässä tapauksessa muutoksen kohteena on koko yritys ja heidän toimintatapansa itsenäistymisen tukemisessa. Yksi toimintatutkimuksen keskeinen piirre on organisaatioissa toimivien ihmisten aktiivinen osallistuminen kehittämistyöhön ja siinä käytetäänkin yleensä monia erilaisia menetelmiä, erityisesti sellaisia, jotka mahdollistavat ihmisten aktiivisen osallistumisen ja heidän keskinäisen vuorovaikutuksensa hyödyntämisen (mt., 37). Osallistavat menetelmät mahdollistavat myös pääsyn kohdeorganisaation toimijoiden ja työntekijöiden hiljaiseen tietoon, ammattitaitoon ja kokemukseen, jolloin myös kehittämistyön näkökulma laajenee pelkästään viralliseen aineistoon perustuvasta. (mt., 61.)

Tutkiessani henkilöstöä kyselyn ja aivoriihen avulla, pyrin pääsemään kiinni heidän hiljaiseen tietoonsa. Omaan sosiaaliseen kontekstiinsa kytketty hiljainen tieto muodostaakin yhden keskeisen kehittämistoiminnan tiedonlähteen (Toikko & Rantanen 2009, 39–41). Tärkeää oli myös saada laadullista ja määrällistä tietoa siitä, millaisia näkemyksiä Poijukodit Oy:n henkilöstöllä on sijaishuollossa olevien nuorten itsenäistymisestä ja minkälaista materiaalia he toivoisivat työn tuotoksena syntyvään materiaalipankkiin. Aivoriihessä jalostettiin eteenpäin kyselyn aineistosta nousseita huolia ja ideoita käytännön tasolle. Sen kautta pystyin osallistamaan henkilöstöä opinnäytetyöprosessiin ja sitouttamaan heitä työn tuotokseen.

Teemahaastattelulla oli taas tarkoitus tutkia Poijukodit Oy:n yksiköissä asuvia, 16 vuotta täytäneitä nuoria. Vaikka tämän työn tuotos onkin ensisijaisesti tarkoitettu lastensuojelun työntekijöille työkaluksi, halusin silti ainakin yrittää selvittää nuorten kokemuksia ja mielipiteitä liittyen itsenäistymiseen Poijukodit Oy:llä. Koen, että myös nuoria haastatteleamalla saatava tieto antaisi itsenäistymisen tukemisen nykytilasta realistisemmän kokonaiskuvan. Triangulaatiolla eli tutkimalla ilmiöitä useista eri näkökulmista, esimerkiksi käyttämällä monia eri aineistoja ja tiedonkeruunmenetelmiä, voidaan myös lisätä tutkimuksen tulosten luotettavuutta (Ojasalo ym. 2014, 105). Halusin myös pitää mielessä lastensuojelussa tärkeää, joissain asioissa jopa lain suojaamaa tausta-ajatusta, jonka mukaan lasten ja nuorten mielipide tulee selvittää heitä koskevissa asioissa. Metodologisesti teemahaastattelussa korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 65).

3.1 Kysely ja sen edut

Yksi yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa eniten käytetyistä tiedonkeruumenetelmistä on kysely. Sen idea on hyvin yksinkertainen; kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, on järkevää kysyä asiaa häneltä itseltään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 63.) Kyselytutkimusten etu on se, että niiden avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto, jossa suurelta määrältä ihmisiä voidaan kysyä monia asioita samalla kertaa. Kysely on menetelmänä verraten nopea ja tehokas. Sen keskeisinä heikkouksina pidetään tuotetun tiedon pinnallisuutta ja sitä ettei pystytä arvioimaan, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen tai miten onnistuneita annetut vastausvaihtoehdot ovat vastaajien näkökulmasta. Kyselyä voidaan käyttää monella eri tavalla. Tyypillisimpiä ovat postitse lähetettävät kyselylomakkeet ja internetissä tehdyt versiot, jossa vastaaja itse täyttää lomakkeensa. (Ojasalo ym. 2014, 121.)

Päätin lähteä tutkimaan henkilöstön näkemyksiä itsenäistymisestä ja toiveita työn tuotokseen liittyen kyselyllä. Kehittämistyössä kysely sopii hyvin esimerkiksi lähtötilanteen selvittämiseen tai loppuvaiheessa kehittämistyössä saavutettujen tulosten arviointiin (mt., 40). Kyselyn toteuttaminen vaikutti parhaalta tavalta tavoittaa koko yrityksen henkilöstö kahdessa eri yksikössä ja antaa kaikille mahdollisuus osallistua opinnäytetyöhön jollain tavalla. Kyselyn toteutin Webropolissa ja linkkiä vastaamiseen jaoin yrityksen sisäisen viestinnän kautta. Pidin kyselyä auki kaksi viikkoa, jotta mahdollisimman moni kerkeäisi vastata. Kysely sisälsi pääasiassa laadullisi-

sia kysymyksiä, mutta myös muutamia määrällisiä, vastaajien taustatietoihin liittyviä kysymyksiä. Kyselyn toteutin anonyyminä, koska koen, että nimettömyys alentaa kynnystä osallistua, eivätkä vastaajien henkilötiedot ole opinnäytetyön kannalta oleellisia. Halusin kyselyn avulla selvittää, millaista sisältöä työntekijät toivoisivat opinnäytetyön tuotoksena syntyvään, sijoitetujen nuorten itsenäistymistä tukevaan materiaalipankkiin.

Kyselyn suunnittelussa on aluksi hyvin tarkkaan määriteltävä, mitä tietoa kyselyllä halutaan selvittää. Myös kyselyiden analysointi on suunniteltava huolellisesti jo ennen niiden toteuttamista. Kyselyn kysymysten pitää olla täysin yksiselitteisiä ja helposti vastattavissa. Hyvä suunnittelu on äärimmäisen tärkeää, koska kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja ei voi enää kyselyn julkaisemisen jälkeen muuttaa. (mt., 41.) Ennen kyselyn julkaisua henkilöstölle opinnäytetyön ohjaaja katsoi sen läpi ja testasin itse teknisen toimivuuden puhelimitse.

Kyselyssä oli yhteensä seitsemän kysymystä, joista kolme liittyivät vastaajien taustatietoihin ja neljä oli varsinaisia tutkimuskysymyksiä. Taustatietokysymyksissä kysyin vastaajilta kummasako tilaajan yksikössä he työskentelevät, mikä taustakoulutus heillä on ja kuinka pitkä työkokemus heillä on lastensuojelun alalta. Varsinaisissa tutkimuskysymyksissä kysyin henkilöstöltä muun muassa missä iässä heidän mielestään olisi hyvä ruveta käymään läpi itsenäistymiseen liittyviä teemoja nuorten kanssa ja kuinka tarpeelliseksi he kokivat listattujen osioiden sisällyttämisen materiaalipankkiin. Pyysin myös miettimään ja kirjoittamaan annettujen itsenäistymiseen liittyvien kategorioiden alle, millaisia haasteita sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on niihin liittyen. Viimeinen kysymys oli täysin avoin ja vapaaehtoinen, johon pyysin kertomaan omin sanoin, mitä kaikkea muuta itsenäistymistä tukeva materiaalipankki voisi sisältää.

3.2 Teemahaastattelun ulottuvuudet

Haastattelulla tarkoitetaan henkilökohtaista haastattelua, jossa haastattelija esittää suullisesti kysymyksiä ja merkitsee tiedonantajan vastaukset muistiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 63). Haastatteluja on erityyppisiä ja kullakin on oma käyttötarkoituksensa. Avoimuudessaan teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu on lähellä syvähaastattelua. Teemahaastattelussa haastattelun teemat on suunniteltu huolellisesti etukäteen, mutta sanamuodot sekä kysymysten järjestys ja painotukset voivat vaihdella haastattelusta toiseen. Myöhempiä haastatteluja on myös mahdollista jossain määrin muokata edellisten haastattelujen perusteella, jos niissä ilmenee joitain mielenkiintoisia asioita, joita ei etukäteen osattu ottaa huomioon. (Ojasalo ym. 2014,

41; Tuomi & Sarajärvi 2018, 65.) Haastattelun etu onkin ennen kaikkea sen joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua tiedonantajan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 63.)

Teemahaastattelussa oletetaan, että tutkittavat ovat läpikäyneet tai kokeneet tietyn asian tai prosessin (Puusa 2020, 112). Tavoitteenani olikin haastatella muutamaa itsenäistymisvaiheessa olevaa, 16 vuotta täyttänyttä nuorta. Poijukoti-yksikössä oli opinnäytetyöni aikana sijoitettuna vain pari nuorta, jotka sopivat tähän kuvaukseen. Kauniskankaan Nuorisokodilla yli 15-vuotiaita nuoria olisi ollut enemmän. Tutkijana selvitin ennen haastatteluja tutkimuskohteena olevasta asiasta eli itsenäistymisestä olennaiset tekijät tutustumalla aiempaan tutkimustietoon ja kirjallisuuteen. Haastattelemalla tutkittavaa tutkija syventää aiempaa tietämystään aiheesta (mt., 112).

Kartoitin nuorten halukkuutta haastatteluun kysymällä heiltä haastattelun mahdollisuutta itse. Varsinkin Poijukoti-yksikössä, jossa olin opinnäytetyöprosessin alkupuolella harjoittelussa, tämä oli luontevin tapa tehdä sitä. Tässä kartoituksessa kaksi nuorta ilmaisi halukkuutensa osallistua. Kauniskankaan Nuorisokodin nuoria en tuntenut ollenkaan, joten pyysin yhteishenkilöäni siellä kartoittamaan haastattelujen mahdollisuutta. Tässä vaiheessa oli ajatellut saavani noin kolme haastattelua, kaksi Poijukoti-yksiköstä ja edes yhden Kauniskankaan Nuorisokodilta.

Haastatteluissa on aina kyse vuorovaikutuksesta, joka vaatii osallistujien välistä luottamusta. Haastattelijana on kerrottava haastateltavalle haastattelun ja koko kehittämistyön tarkoitus ja luottamuksellisuus (Ojasalo ym. 2014, 108). Laadin tätä tiedonantoa varten erillisen suostumuslomakkeen, jossa selitettiin tutkimuksen ja haastattelun yksityiskohdat, muun muassa mitä haastattelukysymykset suunnilleen koskevat, miten haastateltavien anonymiteetti pyritään säilyttämään aineiston käsittelyssä ja valmiissa opinnäytetyössä, haastattelutilanteen nauhoittamisesta ja osallistujan mahdollisuudesta perua osuutensa tutkimuksessa missä vaiheessa tahansa ilman minkäänlaisia seuraamuksia. Sopimukseen otin allekirjoitukset haastateltavalta nuorelta ja opinnäytetyön tekijältä eli itseltäni. Annoin nuorille aikaa harkita omaa osallistumistaan noin viikon ja mahdollisuuden esittää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Kävin nuorten kanssa läpi edellä mainitut seikat kertaalleen kysyessäni heiltä suullisesti suostumusta osallistumiseen, antaessani kirjallisen sopimuksen heille allekirjoitettavaksi ja vielä yhden kerran juuri ennen haastattelua. Korostin jokaisessa vaiheessa, että olen enemmänkin kiinnostunut nuorten omista mielipiteistä ja kokemuksista itsenäistymiseen liittyen, enkä niinkään siitä, mitä faktatietoa heillä

on aiheesta. Tällä yritin viestittää nuorille, että heidän kokemuksensa ovat arvokkaita ja tärkeitä, ja sitä kautta motivoida nuoria osallistumaan. Teemahaastattelu oli tässä tilanteessa hyvä valinta, koska se tuo haastateltavien näkökulman esiin, pitämällä heidän asioilleen antamia merkityksiä ja tulkintoja keskeisinä (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48).

Valitettavasti sain loppujen lopuksi vain yhden nuoren haastateltua. Yksi aluksi mielenkiintoaan ilmaissut ja suullisesti haastatteluun suostunut nuori kieltäytyikin siinä vaiheessa haastattelusta, kun sai tietää, että ne nauhoitetaan. Hän koki, että nauhoittaminen tekisi tilanteesta epämiellyttävän, eikä siksi halunnutkaan osallistua. Myöskään Kauniskankaan Nuorisokodille suunniteltu käyntini ei loppujen lopuksi onnistunut, joten en saanut sinne sijoitettuja nuoria haastateltua. Haastattelun aineistoa analysoidessa pitää näin ollen ottaa huomioon, että se perustuu vain yhden nuoren mielipiteisiin ja analyysin pohjalta tehdyille johtopäätöksille pitää antaa sen mukainen painoarvo.

Haastattelun teemana oli itsenäistyminen ja sen tukeminen Poijukodit Oy:llä. Valitsin tässä kohtaa menetelmäksi juuri teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun, koska halusin haastattelutilanteen olevan vapautunut ja enemmänkin keskustelunomainen, kuin kaavamainen kysely. Yritin omalla rennolla asenteellani haastattelutilanteessa vähentää haastateltavan jännitystä. Tästä huolimatta nuorta tuntui jännittävän kovasti, joten päätin haastattelun alkupuolella peittää paperilla äänittämiseen käyttämäni puhelimen ja pyysin nuorta keskittymään keskustelemaan kanssani ihan niin kuin normaalistikin keskustelisimme.

Tein haastattelulle pohjaksi hahmotelman, jonka kautta keskustelimme haastatteleman nuoren kanssa itsenäistymisestä. Aluksi kysyin muutamia taustatietoja, kuten iän ja kuinka kauan haastateltava on ollut sijoitettuna Poijukodit Oy:llä. Seuraavat kysymykset koskivat haastateltavan kokemuksia itsenäistymisprosessista, mitä kaikkea se hänen mielestään sisältää ja siitä, mitä tunteita hänellä on siihen liittyen. Tämän jälkeen kerroin eri itsenäistymiseen liittyviä aihepiirejä ja pyysin nuorta kertomaan jokaisen kohdalla, mitä haasteita hän kokee itsellään olevan niihin liittyen ja mitä neuvoja hän kaipaisi niistä. Näitä aihealueita olivat:

- omaan kotiin muuttaminen ja kodinhoito
- raha- ja virastoasiat
- opiskelu ja työ
- hyvinvointi ja terveys
- sosiaalinen verkosto

- jälkihuolto.

Kysyin myös nuorelta, tuleeko hänelle itselleen mieleen jotain muuta kategoriaa itsenäistymiseen liittyen edellä mainittujen lisäksi. Lopuksi esitin kysymyksiä muun muassa siitä, minkä ikäisenä itsenäistymiseen liittyviä teemoja pitäisi tämän nuoren mielestä aloittaa käymään läpi, miten niitä tulisi käydä läpi (esimerkiksi omaohjaajan kanssa vai yksin), miten nuori kokee, että hänen itsenäistymistään on tuettu tähän mennessä ja miten sitä voisi paremmin tukea jatkossa. Tiedustelin myös, onko nuori ollut jossain muualla sijoitettuna aiemmin ja miten siellä on itsenäistymiseen aiheena suhtauduttu.

3.3 Aivoriihi yhteisöllisen kehittämisen menetelmänä

Kyselyn lisäksi päätin toteuttaa henkilöstölle myös yhteisölliset ideointituokiot aivoriihitekniikalla. Aineistonkeruumenetelmistä aivoriihi tapahtui opinnäytetyöprosessissa kronologisessa järjestyksessä viimeisenä. Aivoriihessä tarkoituksena oli vielä jatkojalostaa kyselyn tuloksista nousseita ajatuksia konkreettisiksi ideoiksi. Aivoriihityöskentelyssä joukko ihmisiä, esimerkiksi yrityksen henkilöstöä, työstää yhdessä jotain teemaa tai ideaa ja kaikkia osallistujia on tarkoitus rohkaista ilmaisemaan ajatuksiaan ilman minkäänlaista kritiikkiä (Ojasalo ym. 2014, 44). Luovan ongelmanratkaisun tärkeitä edellytyksiä ovat avoin ja positiivinen ilmapiiri. (mt., 158). Tavoitteena oli saada aikaan mahdollisimman paljon ideoita, jotka kirjattiin ylös. Varsinkin aivoriihen alkuvaiheessa ideoiden määrä korvaa niiden laadun, koska ideoiden kehittyessä määrä synnyttää laatua. Prosessin aikana ideointi ja arviointi on tarpeen pitää selkeästi erillään, koska arviointi tyrehtyttää ideoinnin ja varhain aloitettu arviointi vähentää osallisten halua ja kykyä tuottaa uusia näkökulmia (mt., 158).

Aivoriihikokous alkaa usein niin sanotulla esivaiheella, jossa asetetaan ja rajataan aivoriihen tavoitteet. Lämmittelyvaiheessa pyritään vapauttamaan osallistujat turhista ennakkoluuloista ja mieltä rajoittavista tekijöistä. (mt., 161.) Ryhmän vetäjänä kertosin lämmittelyvaiheessa osallistujille aivoriihen toimintaperiaatteet ja säännöt siltä varalta, että menetelmä ei ole kaikille tuttu. Lämmittelyn jälkeen alkava ideointivaihe aloitetaan vapaalla ideoinnilla, jossa syntyneitä ideoita ei sen kummemmin perustella ja niiden arvioiminen on kokonaan kiellettyä (mt., 161). Kirjasin kaikki esiin nousseet ideat paperille ja rohkaisin myös koko ajan jatkojalostamaan jo syntyneitä ideoita. Kun ideoiden tuottaminen meinasi tyrehtyä ja keskustelu hiljentyä, pyrin aktivoimaan sitä uudelleen esittämällä esimerkiksi uuden näkökulman, jonka kautta teemaa lä-

hestyttiin. Ideointivaiheen jälkeisessä valintavaiheessa syntyneitä ideoita tarkasteltiin kriittisesti alussa antamieni ohjeiden mukaisesti. Jaoin puheenvuoroja järjestyksessä, jotta kaikki pääsisivät ääneen, mutta saatoin myös yllättäen antaa puheenvuoroja henkilöille, jotka olivat olleet enemmän hiljaa. Tästä aivoriihen standardiversiosta on olemassa myös lukuisia muunnelmia, joita voi toteuttaa kohderyhmästä riippuen eri tavoilla (mt., 161).

Poijukoti-yksikössä aivoriiehen osallistui yhdeksän hoito- ja kasvatushenkilökunnan jäsentä sekä minä vetäjänä. Järjestin aivoriihen yksikön tiimipalaverin alussa ja se kesti noin 45 minuuttia. Pääkysymyksiä keskustelussa oli muutamia:

- Miten saamme tehtyä toimivan, nuorten itsenäistymistä tukevan materiaalipankin työkaluksi teille?
- Miten nuoret saataisiin motivoitua tämän aiheen eli itsenäistymisen äärelle?

Ensimmäisestä kysymyksestä pyrin tekemään mahdollisimman selkeä ja sellaisen, joka pureutuu asian ytimeen. Toinen kysymys taas syntyi kyselyn aineiston pohjalta, koska ai nousi esille työntekijöiden huoli nuorten omasta motivaatiosta.

Oma toimintani aivoriihen vetäjänä jätti parantamisen varaa. Osittain tämä johtui ulkoisista tekijöistä, osittain sisäisistä. Haasteina aivoriihen vetämisessä olivat itselläni edeltävälle yölle sattunut yövuoro, jonka jälkeinen väsymys vaikeutti vetäjänä toimimista. Poijukoti-yksikön työyhteisö on todella tiivis ja monet työntekijät ovat ystäviä keskenään. Aivoriihen aikana keskustelu meinasi välillä lähteä sivuraiteille ja siihen minun olisi vetäjänä pitänyt puuttua tarkemmin. Myös se tuotti mahdollisesti haastetta, että olin kaikille aivoriihen osallistujille jo ennestään tuttu ihminen, harjoittelija ja työkaveri. Nyt aivoriihen vetäjänä ja opinnäytetyön tekijänä olinkin eri roolissa. Olisiko aivoriihimenetelmä toiminut Poijukodilla eri tavalla, jos vetäjä olisi ollut työyhteisölle entuudestaan tuntematon?

4 AINEISTON ANALYYSI JA OPINNÄYTETYÖN TUOTOS

Henkilöstöä tutkin kahdella eri menetelmällä. Kyselystä syntyi molempia, laadullista ja määrällistä aineistoa. Laadullisen osan aineistosta analysoin koodaamalla sen Word-asiakirjassa käyttämällä värejä ja jokaiselle värille nimesin erillisen yläkäsitteen. Näin jokaisen itsenäistymisen osa-alueen alle henkilöstön mainitsevat asiat muodostuivat muutamiksi yläkäsitteiksi ja aineisto sen myötä helpommin käsiteltäväksi. Analyysissä tein tulkintoja näistä yläkäsitteistä. Määrällisen aineiston analyysissä pyrin selittävään otteeseen ja tekemään sen perusteella rajausta tuotoksen sisällöstä. Aivoriihestä syntyi aineistona post-it-lappuja, joihin kirjoitin sen aikana ylös esiin tulleita asioita. Aivoriihen aineistoa analysoidessani kerron, mitä uutta tietoa sain ja miten tieto vertautuu muiden käyttämieni menetelmien aineistoihin. Kerron myös aivoriihessä syntyneistä konkreettisista ideoista.

Aloitin haastattelun avaamisen litteroimalla sen propositiotasoisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että haastattelusta kirjataan ainoastaan sanoman tai havainnon ydinsisältö ylös. (Kananen 2017, 135.) Haastattelun tulokset edustavat yhden sijoitetun nuoren kokemuksia ja mielipiteitä itsenäistymisestä sekä sen tukemisesta Poijukodit Oy:llä. Haastattelun aineiston vähyyden vuoksi en kokenut tarpeelliseksi koodata tai luokitella sitä, vaan yksinkertaisesti kerron, mitä tietoa sain nuorelta häntä haastatellessani. Aineistoa ei sen vähyyden vuoksi voi myöskään yleistää millään tasolla. Vaikka aineisto onkin kerätty vain yhdestä haastattelusta, on sen sisältö ja siitä tehdyt tulkinnat silti arvokkaita tämän kehittämistyön kannalta. Vertaan myös analyysissä nuorelta saatua tietoa henkilöstöltä saatuun tietoon. Tekstin sitaateissa nuoren osuudet olen erottanut merkinnällä N eli nuori ja itseni merkinnällä H eli haastattelija.

4.1 Henkilöstöä tutkimalla saadun aineiston analyysi

4.1.1 Kysely

Kyselyyn sain vastauksia yhdeltätoista (11) työntekijältä. Poijukodit Oy:llä on henkilöstöä noin 40, joten heistä vastasi kyselyyn 27,5 %. Vastaajista 8 oli Poijukodilta ja 3 Kauniskankaan Nuorisokodilta. Kyselyä en lähettänyt työntekijöille suoraan, vaan jaoin sen linkkiä organisaation sisäisen viestinnän kautta. On mahdollista, että kirjoitukseni, linkki mukaan lukien, hukkuu siellä muiden kirjoitusten joukkoon ja jäi siksi työntekijöiltä huomaamatta. Kahden yksikön välisen vastaajamäärän ero voisi selittyä sillä, että minä tämän opinnäytetyön tekijänä olen tumpi Poijukodilla, kuin Kauniskankaan Nuorisokodilla.

Taustakoulutuksia vastaajilla oli erilaisia ja niitä tiedustelin eri vaihtoehtojen kautta. Vastaajista kaksi (2) oli lähihoitajia, yksi (1) nuoriso- ja vapaa-ajanohjaaja, kolme (3) sosionomeja (AMK), kaksi (2) yhteisöpedagogeja (AMK) ja kaksi (2) sairaanhoitajia (AMK). Yksi vastaaja ilmoitti avoimella vastauksella olevansa lastenhoitaja sekä lasten ja nuorten erityisohjaaja. Vastaajista viidellä oli lastensuojelutyöstä alle viiden vuoden kokemus ja viidellä yli kymmenen vuoden kokemus. Yhdellä vastaajalla kokemusta oli viiden ja kymmenen vuoden väliltä.

Seuraavaksi kysyin työntekijöiltä, missä iässä heidän mielestään pitäisi ryhtyä nuorten kanssa käymään läpi itsenäistymiseen liittyviä teemoja. Vastaajista kukaan ei ollut sitä mieltä, että niitä pitäisi käydä läpi alle 13-vuotiaiden kanssa. Suurin osa vastaajista (63,6 %) aloittaisi 15–16-vuotiaana. Muutama työntekijä aloittaisi 13–14-vuotiaana (18,2 %) tai vasta nuoren täyttäessä 17 vuotta (18,2 %).

Henkilöstön huolia liittyen nuorten itsenäistymiseen kävin kyselyssä läpi samojen osa-alueiden kautta, kuin teemahaastattelussa nuorten huolia. Nämä osa-alueet ovat omaan kotiin muuttaminen ja kodinhoito, raha- ja virastoasiat, opiskelu ja työ, hyvinvointi ja terveys, sosiaalinen verkosto sekä jälkihuolto. Edellä mainittujen osa-alueiden alle syntyneen aineiston koodasin eli tiivistin jokaiseen osa-alueeseen liittyvät huolet muutamalla yläkäsitteellä.

Omaan kotiin muuttamisessa ja kodinhoidossa suurimpia huolenaiheita oli itse muuttotilanne, ruuanlaitto, siivous ja kodin hoitaminen, yksin oleminen sekä vastuu ja vapaus. Työntekijöiden näkemyksen mukaan suurimpana haasteena sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla ovat mallin puuttuminen kodin hoitamisessa ja perussiisteyden ylläpitämisessä sekä itsenäisessä elämässä vastuun kantaminen ja sisäistäminen. Nykyisin yksi merkittävimmistä osista aikuistumisessa on henkinen kypsyminen ja vastuunkantaminen itsestä (Aapola & Ketokivi 2005, 20).

Raha- ja virastoasioissa työntekijöitä huolettavat virastoissa asiointi, Kela ja tukien hakeminen sekä rahankäytön hahmottaminen ja budjetointi. Lähes kaikkien työntekijöiden vastauksissa tuli esille huoli siitä, että sijaishuollossa olevat nuoret eivät usein hahmota rahan arvoa:

”Nuorilla usein epärealistinen kuva rahankäytöstä ja mistä rahaa tulee ja mihin sitä menee. Harvalla tietoa, miten "kallista" esimerkiksi yksin asuminen on, mitä maksaa ruoka, matkustaminen jne.”

Aikuistumiseen voikin liittyä suuria riskejä, jos nuorelta puuttuu taloudellisen selviytymisen keinot (Peura-Kapanen 2014). Myös Kelan palvelut ja tukien hakeminen sekä virastoissa asiointia estävä sosiaalisten tilanteiden pelko tulivat tässä kohtaa aineistoa monesti esille.

Opiskelun ja työn saralla työntekijät uskovat nuorilla olevan haasteita lähinnä motivaation puutteen kanssa. Myös epärealistinen kuva työelämästä sekä mielenterveys- ja neuropsykiatriset haasteet tulivat esille. Lisäksi nuorten tietoisuus siitä, miten kouluihin ja työpaikkoihin ylipäätään haetaan, nousi muutamassa vastauksessa esiin haasteena.

Hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueen vastauksista nousseita koodeja olivat jaksamisen ja osaamisen haasteet, ruokavalio ja liikunta, asenteet ja tietous siitä, mitä hyvinvointi ylipäätään on. Eräs työntekijä kertoi omasta kokemuksestaan sijoitettujen nuorten parissa näin:

”Päihdenurilla epärealistinen kuvitelma siitä, miten päihteet vaikuttavat hyvinvointiin ja arkeen, nuorilla hällävälää asenne usein terveyttään kohtaan, ovat niin nuoria, ettei "vaivoja" vielä ole eivätkä usko, että esimerkiksi epäterveellisellä ruokavaliolla olisi vaikutusta terveyteen.”

Huoli sijoitettujen nuorten mielenterveyden haasteista ja jaksamisesta nousi esille muun muassa näiden vastausten kautta:

”Psykologiset ongelmat, jaksamattomuus. Ei jaksa huolehtia itsestään.”

”Nuori ei välitä tai jaksa huolehtia omasta terveydestään, voi olla masennusta tai jaksamattomuutta.”

Sosiaalisen verkoston osalta työntekijät uskovat nuorilla olevan eniten haasteita kahdessa asiassa. Vaikeudet kaverisuhteissa sekä tukiverkoston puutteellisuus tai puuttuminen kokonaan mainittiin lähes kaikissa vastauksissa. Vastauksissa myös kuvattiin puutteelliseen sosiaaliseen verkostoon liittyvää problematiikkaa:

”Joillakin saattaa olla ongelmia kaverisuhteissa/kavereita ei ole. Perhe ei pidä yhteyttä tai heitä ei ole. Yksinäisyys voi johtaa päihteiden käyttöön, masennukseen ja syrjäytymiseen.”

”Tukiverkoston puuttuminen. Lähiverkosto ei pidä nuoren kanssa säännöllisesti yhteyttä, nuori voi ikään kuin jäädä tyhjän päälle laitoksesta päästyään. Sosiaaliset haasteet kaveripiirissä, ajaudutaan riitatilanteisiin.”

Nuoruudessa vietetään eniten aikaa sellaisten ikätovereidensä kanssa, jotka jakavat arvoiltaan ja asenteiltaan samanlaisen maailmankuvan (Nurmiranta ym. 2009, 87). Nuoret herkästi löytävät seuraa itsensä kaltaisista nuorista ja ”vääränlainen” kaveripiiri voi vaikuttaa negatiivisesti oman elämän hallintaan. Myös tätä työntekijät pitivät sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten haasteena.

Jälkihuoltoon liittyvissä haasteissa kuvautuivat nuorten yleinen tietämys jälkihuollosta, asenteet jälkihuoltoa ja viranomaisia kohtaan sekä nuorten kokemukset siitä, että he eivät tarvitse jälkihuoltoa. Vastajien kirjoituksissa edellä mainitut koodit kiteytyivät näin:

”Nuoret eivät tiedä, mitä jälkihuolto tarkoittaa, joillakin kielteinen kuva eivätkä halua sitä ottaa siksi, epäilevät, että jälkihuolto on ”kyttäämistä.”

”Ylipäättään jälkihuoltoon sitoutuminen ja ymmärtäminen, kuinka sitä voi parhaiten hyödyntää omaa tulevaisuutta ajatellen.”

Osa työntekijöistä jätti tähän kohtaan vastaamatta, koska kummastakaan Poijukodit Oy:n yksiköstä ei ole aiemmin ollut nuoria, jotka olisivat jälkihuollon piiriin lähteneet.

Viimeisessä kohdassa pyysin työntekijöitä miettimään itse edellä mainittujen lisäksi muita osa-alueita, joissa itsenäistyvillä nuorilla voisi olla haasteita. Tähän kysymykseen vastasi yhdestätoista (11) työntekijästä kolme. Vastauksissa mainittiin huoli nuorten seurustelusta ja omien lasten saamisesta:

”(--)) Olen huomannut, että sijoitetuilla nuorilla usein haave omasta perheestä kovin nuorena. He myös muodostavat seurustelusuhteita varsin nuorina ja riski hyväksikäytetyksi tulemisesta on olemassa.”

Myös identiteettiin liittyvät ongelmat, yleinen huolestuneisuus maailman tilanteesta, sosiaalisen median luomat paineet sekä tunteiden käsittelyn ja hallinnan ongelmat mainittiin. Yhden työntekijän mukaan hyvän terapiasuhteen puuttuessa osan nuorista on vaikea puhua lapsuuden kokemuksistaan ja ne jäävät usein käsittelemättä.

Voisi sanoa, että työntekijöiden näkökulmasta monet haasteet, joita he uskovat itsenäistyvien nuorten kohtaavan, johtuvat joko nuorten tietotaidon vähyydestä ja lapsuudenkodin mallin puuttumisesta tai motivaation puutteesta ja välinpitämättömästä asenteesta. Pitää kuitenkin muistaa, että kaikki vastaukset kumpuavat pohjimmiltaan huolesta sijoitettuja nuoria kohtaan ja heidän pärjäämisestään tulevaisuudessa. Näihin haasteisiin voidaan laitoksen tasolla vastata antamalla nuorille tietoa eri itsenäistymisen osa-alueista ja opettamalla esimerkiksi kodinhoidollisia tehtäviä. Motivaation puutteen ja välinpitämättömän asenteen taustalla voivat olla mielenterveyden haasteet ja nuoren uskomus siitä, ettei hän ole arvokas ja tärkeä. Nuori saattaa ajatella, ettei hän ansaitse hyviä asioita eikä työ hänen eteensä ole sen arvoista.

Kyselyn loppupuolella selvitin vielä eräänlaisen Likert-asteikon avulla henkilöstön mielipiteitä valmiista ideoista, joiden ajattelin olevan sopivia materiaalipankkiin. Kysymyksessä tiedustelin, kuinka tarpeelliseksi työntekijät kokivat mainittujen asioiden sisällyttämisen materiaalipankkiin. Vastaamiseen käytetyssä asteikossa vaihtoehdot olivat numeraalisesti 1–4:

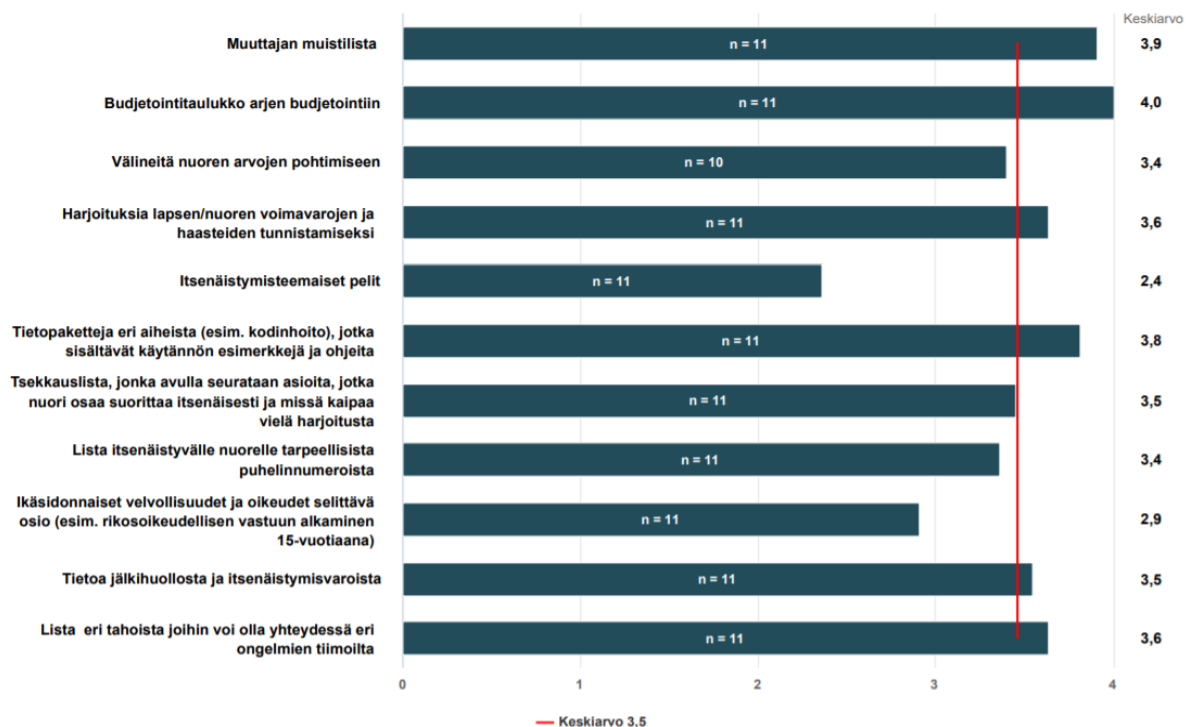
- 1=erittäin tarpeeton
- 2=melko tarpeeton

- 3=melko tarpeellinen
- 4=erittäin tarpeellinen

Vastaajat pystyivät valitsemaan myös ”En osaa sanoa” yllä mainittujen lisäksi. Lisäsin sen kyselyssä asteikon sivuun, en muiden vaihtoehtojen keskelle, jotta vastaajat eivät välttämättä valitsisi sitä niin helposti. Kysymyksessä kysyin työntekijöiden mielipidettä yhdentoista (11) eri idean tarpeellisuudesta materiaalipankissa.

6. Kuinka tarpeelliseksi koet seuraavien osioiden sisällyttämisen itsenäistymismateriaaliin?

Vastaajien määrä: 11

Kuvio 1: Vastausten jakautuminen kysymyksessä ”Kuinka tarpeelliseksi koet seuraavien osioiden sisällyttämisen itsenäistymismateriaaliin?”

Kaikkien tässä kysymyksessä annettujen vastausten keskiarvo oli 3,5 (Kuvio 1) eli annettuja vaihtoehtoja pidettiin yleisesti enemmän tarpeellisina kuin tarpeettomina. Suurin osa vaihtoehtoista sai suhteellisen korkeita pisteitä, mutta muutama jäi selkeästi keskiarvon alapuolelle. Seitsemän vaihtoehtoa oli työntekijöiden mielestä erittäin tarpeellisia (3,5–4,0). Kaksi vaihtoehtoa jäi vähän edellä mainittujen alapuolelle (3,4), joten niitä pidettiin melko tarpeellisina. Pari vaihtoehtoa sai selkeästi muita alhaisemmat pisteet (2,4 ja 2,9) jääden vaihtoehtojen ”melko tarpeellinen” ja ”melko tarpeeton” väliin. Päätin näiden tulosten perusteella sisällyttää opinnäytetyön tuotokseen ne vaihtoehdot, jotka saivat kaikkien vastausten keskiarvoa (3,5) korkeamman pisteytyksen. Näin rajasin kaikista mainituista ideoista toteutettavaksi viisi ideaa.

Kyselyn viimeisessä, avoimessa kysymyksessä annoin vastaajille mahdollisuuden vapaaseen sanaan. Sain tähän avoimeen kysymykseen kolme vastausta. Pyysin vastaajia kertomaan, mitä muuta materiaalipankkiin voisi sisällyttää, aiemmissa kysymyksissä mainittujen tietojen lisäksi. Kehotin heitä pohtimaan tätä kysymystä esimerkiksi aiempien työpaikkojensa hyvien käytäntöjen ja toimintatapojen kautta.

Nuorten sosiaalisen median käyttöön ja medianlukutaitoon toivottiin ohjeita ja vinkkejä. Myös arjenhallinta nostettiin esiin yhtenä keskeisimmistä asioista. Materiaalipankin toivottiin olevan selkeä ja tiivis pakkaus, jossa tarvittava tieto olisi helposti saatavilla. Selkeys on mielestäni yksi tärkeimmistä asioista ottaa huomioon tuotoksena syntyvissä materiaaleissa, koska kohderyhmänä olevilla nuorilla voi olla neuropsykiatrisia häiriöitä, jotka esimerkiksi vaikeuttavat materiaaliin keskittymistä tai sisällön hahmottamista.

4.1.2 Aivoriihi Poijukoti-yksikössä

Pojukoti-yksikössä on henkilöstöä 12 työntekijää, joista yhdeksän osallistui aivoriiehen. Itseäni en laskenut työntekijämäärään mukaan, koska tässä tilanteessa toimin opinnäytetyön tekijänä, en henkilöstön jäsenenä, vaikka olenkin työsuhteessa tilaajaan. Kaikki muut työntekijät olivat fyysisesti paikalla, yksi puhelimen välityksellä.

Aivoriiehiessä työntekijät toivat esiin jonkin verran samoja asioita, kuin mitä kyselyssä oli tuotu esille. Huoli nuorten mielenterveyden haasteista ja niiden vaikutuksesta, lähiverkoston puuttuminen, tuen vastaanottaminen itsenäistymisen hetkellä sekä asenteet nousivat esille aivoriiehen aikana. Lisäksi sijoitettujen nuorten rahan käytön opettelu ja rahan arvon ymmärtäminen olivat tärkeä teema. Myös perusasioiden puolesta tekemisen vaikutuksia oma-aloitteisuuteen ja toimijuuden kehittymiseen pohdittiin paljon.

Nuorten motivoimista opinnäytetyön aiheen pariin mietittiin myös. Osa työntekijöistä toi esille positiivisen palautteen sekä tiedon lisäämisen roolin motivoinnissa. Molemmilla koettiin olevan suuri vaikutus nuorten motivoimisessa. Nuoren kyky kehittyä ja ottaa vastaan tukea sekä motivaatio näyttävät tukevan onnistunutta siirtymää ja itsenäistä pärjäämistä (Hoikkala 2016, 41). Samoin kuin nuoren haastattelussa, pitivät työntekijät omaohjaajatyöskentelyä tärkeänä työkaluna, jota pitäisi itsenäistymisen tukemisessa hyödyntää. Työntekijät toivat myös esille mietteitä omasta vastuustaan nuoren itsenäistymisen hetkellä. Ohjaajien tehtäviin pitäisi heidän mielestään saada selkeyttä: mistä kaikesta sijaishuollon työntekijät ovat vastuussa? Entä mistä asioista on vastuussa nuori itse ja mistä esimerkiksi nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä?

Konkreettisia ideoita syntyi myös. Itsenäistymiseen valmentavan ryhmän perustaminen oli yksi niistä. Tämän työn tuotoksena syntyvää materiaalia voitaisiin käyttää valmennuksessa pohjana. Muun muassa tsekkauslistan avulla voitaisiin seurata nuorten edistymistä itsenäistymisen tavoitteissa. Yksi idea oli myös ruuanlaittopassi, johon nuori saisi merkinnän aina kun hän osallistuu ruuanlaittoon.

4.2 Nuoria haastatteleamalla saadun aineiston analyysi

Haastattelemani nuori toi haastattelun alussa esille, että itsenäistyminen samaan aikaan on ja ei ole ajankohtainen tema hänen elämässään. Se ei hänen mielestään ole vielä ajankohtainen, jos hän muuttaa pois vasta kun täyttää 18. Tässä kohtaa nuori toi myös esille turhautumistaan itsenäisyyden puuttumiseen lastensuojelulaitoksessa:

”Välillä tuntuu, että sä saat kohtelua ihan niinku joku 10-vuotias. (--) itsenäinen tekeminen on vähän niinku semmosta, että joku kuitenkin tulee siihen valvomaan.”

Nuori toivoisi, että hänelle annettaisiin tilaa saada asiat itsenäisesti tehtyä. Tätä hän perusteli sillä, että ei kukaan omassa asunnossakaan ole selän takana varmistelemassa teetkö asiat oikein. Itsenäistymiseen hän itse katsoo kuuluvan eri kodin askareiden opettelun: pyykinpesun, ruuanlaiton ja siivouksen. Nuoren mielestä asioita, joita pitäisi opetella enemmän, mutta harvoin niistä ohjaajien kanssa puhutaan, ovat raha-asiat, kuten laskujen maksaminen ja esimerkiksi sähkösopimukset. Samaa huolta raha-asioiden hoitamisen haasteista toivat esiin myös työntekijät henkilöstölle toteuttamassani kyselyssä. Vaikka haastattelussani ei ollut varsinaisesti tarkoituksena selvittää nuoren itsenäistymiseen liittyvän faktatiedon määrää, on silti huomionarvoista, että lähes ainoat nuoren mieleen tulleet itsenäistymisen osa-alueet olivat kodinhoito ja raha-asiat.

Haastattelussa nuori kertoi, että odottaa innolla lastensuojelulaitoksesta itsenäistymistä, eikä se huoleta häntä. Tämä kuvautuu nuoren elämässä tietynlaisena vapauden tunteena. Nuori kertoi, että vähän aikaa sitten hänellä oli ollut sosiaalityöntekijän kanssa tapaaminen, johon oli osallistunut myös jälkihuollon ohjaaja. Sosiaalityöntekijän ja jälkihuollon ohjaajan kanssa nuori oli käynyt läpi käytännön asioita, esimerkiksi kuka maksaa ensimmäisen vuokran ja vuokravuokkien sekä muutenkin sitä, miten nuori rahoittaa elämänsä muuton jälkeen. Voi olla, että jos tämä tapaaminen olisi tapahtunut ajallisesti vasta haastattelun jälkeen, olisi nuorella ollut haastattelutilanteessa paljon vähemmän tietoa jälkihuollosta ja sen kautta vähemmän ymmärrystä sen sisällöstä ja tarkoituksesta.

Käydessämme läpi eri itsenäistymisen osa-alueita, nousi nuorella omalla kohdallaan huolta muutamasta. Omaan kotiin muuttamisessa ja kodinhoidossa nuorta huoletti vain lähinnä muuttoon liittyvät käytännön asiat, eli kuka kuljettaa muutossa hänen tavaransa, miten ja millä aikataululla. Muutto aiheuttaa varmasti stressiä, koska sijoitusta purettaessa jokainen tilanne on yksilöllinen, eikä voi kovin paljon etukäteen tietää, miten kaikki käytännössä hoituu. Kodinhoitoon liittyen hän ei koe tarvitsevansa opastusta.

Nuori kokee, että raha- ja virastoasioista ei ole hänen yksikössään puhuttu paljon. Nuori kertoi, että hän suurin piirtein tietää, mitä esimerkiksi itsenäistymisvarat tarkoittavat, mutta kokee että on saanut rahaan liittyvissä asioissa tietoa enemmän niin, että on itse aktiivisesti kysellyt aiheesta ohjaajilta, kuin että hänelle olisi kerrottu. Muutamia Kelan tukiin liittyviä asioita hän on jo päässyt hoitamaan itse ja on sitä kautta saanut käytännön kokemusta niistä.

Toisen asteen tai siihen rinnastettavassa koulutuksessa nuori on jo tällä hetkellä ja aikoo hakea toiseen kouluun muutettuaan lastensuojelulaitoksesta pois. Työstä hänellä ei kertomansa mukaan ole mitään kokemusta ja kokeekin, että sijoituspaikassa voitaisiin enemmän ohjata niitä lapsia ja nuoria kesätöihin, joilla ikänsä puolesta on siihen mahdollisuus eli ovat tarpeeksi vanhoja. Vaikka työskentelyssä kyse olisikin esimerkiksi lyhyistä kesätyöjaksoista, niiden kautta nuoret oppisivat paremmin ymmärtämään rahan arvoa ja työelämän pelisääntöjä. Henkilökunnalle toteuttamani kyselyn perusteella nuoret tarvitsisivat harjoitusta juuri näissä asioissa.

Hyvinvoinnin ja terveyden kategoriassa nuori kertoi, että haasteita saattaisi olla. Tietoa voisi tarvita esimerkiksi siitä, miten eri terveydenhuollon palveluihin hakeudutaan ja mitä eri palveluita ylipäättään on olemassa. Sosiaalisen verkoston suhteen taas nuorella ei ole huolta, koska hän kertoi aikovansa muuttaa lähelle perhettään ja ystäviään itsenäistytyään. Nuori kertoi myös, että tulee saamaan jälkihuollosta apua ja tukea. Sosiaalityöntekijän ja jälkihuollon ohjaajan tapaamisesta nuori koki olleen paljon hyötyä ja saaneensa sen kautta tietoa jälkihuollosta. Poijukoti-yksikössä taas ei ole muuten nuoren mukaan jälkihuollosta paljon puhuttu. Nuori kertoi aikovansa ottaa itse jälkihuollon palveluita vastaan täytettyään 18 vuotta. Edellä mainittujen lisäksi nuorella ei noussut mieleen muita itsenäistymiseen liittyviä osa-alueita.

Nuoren mukaan ikä, jolloin itsenäistymiseen liittyviä asioita pitäisi ruveta sijaishuollossa käymään läpi riippuu siitä, minkä ikäisenä nuori on muuttamassa omilleen. Jos muuttaa täyttyessään 18, voisi nuoren mukaan itsenäistymisen osa-alueita ripotella arkeen jo aiemmassakin vaiheessa. Esimerkiksi haasteet perushygieniasta huolehtimisessa ja kodinhoidollisissa tehtävissä

pitäisi ottaa käsittelyyn jo hyvissä ajoin ohjaajien kanssa, jotta niiden kanssa ei tule kiire myöhemmin. Kriittisin ajankohta nuoren mielestä olisi viimeinen puoli vuotta ennen pois muuttamista. Silloin viimeistään olisi hyvä käydä läpi tärkeitä asioita, kuten vuokran maksaminen. Nuoren mielipide tästä asiasta kohtaa aika hyvin myös henkilöstön mielipiteen, jonka mukaan itsenäistymisen eri osa-alueita kannattaisi käydä läpi jo hyvissä ajoin ennen 18 vuoden ikää.

Nuori kokee, että itsenäistymiseen liittyviä asioita olisi ehkä paras käydä läpi omaohjaajan kanssa kahdestaan. Omaohjaaja toimisi ammatillisen roolinsa lisäksi tässä myös kokemusasiantuntijana. Helpointa olisi nuoren näkemyksen mukaan hoitaa itsenäistymiseen liittyvät asiat yhden ohjaajan kanssa siksi, että ei mene sekaisin mitkä asiat on jo käyty läpi ja mitä ei. Näin toimittaessa vältettäisiin turhaa epäselvyyttä jo muutenkin monimutkaisessa prosessissa.

Kysyttäessä itsenäistymisen tukemisesta Poijukodit Oy:llä, nuori kertoi, että aina välillä tulee sellainen olo, kuin ei itsenäisesti osaisi tehdä asioita.

H: ”Pitäiskö sen enemmän olla niin, että sit kun nuori tulee pyytämään apua, niin sit vasta ohjaaja tulee [auttamaan] vai?”

N: ”Niin tai sit silleen, että ohjaaja tulee, sitten kysyy, että tarviiko apua. Ja sitten jos sanoo että tarvii apua, niin sitte auttaa, mut sit jos ei tarvii apua, niin ei tarvii jäädä selän taakse kattomaan että kai se nyt menee hyvin.”

Hänen mielestään parasta olisi, jos ohjaajat tulisivat kysymään, että tarvitseeko apua ja jos sanoo että ei tarvitse apua, niin ohjaaja voi mennä jatkamaan muita hommia. Aiemmasta sijoituspaikasta nuori kertoi, että siellä itsenäistymiseen liittyvät asiat olivat paljon enemmän esillä, osittain sen takia, että kaikki siellä asuvat olivat vähän vanhempia nuoria. Itsenäistyminen oli siellä lähes koko ajan ajankohtainen aihe. Nuori kokee, että Poijukodit Oy:llä vanhempien nuorten tilannetta ei oteta niin hyvin huomioon, vaan paljon mennään pienempien lasten tarpeiden mukaan esimerkiksi nukkumaanmenoajoissa. Vanhemmille nuorille olisikin ehkä hyvä olla eri säännöt ja eri vapaudet, riippuen siitä minkä ikäinen on ja millaisen vastuun pystyy kantamaan. Itsenäistymisen tukemista nuori kehittäisi niin, että raha-asioista, laskuista, vakuutuksista ja muista ”virallisista jutuista” keskusteltaisiin enemmän Poijukoti-yksikössä. Uudenlaisen, avoimen keskustelukulttuurin aloittaminen ja ylläpitäminen olikin yksi tärkeä tavoitteeni tämän opinnäytetyöprosessin aikana.

4.3 Materiaalipankin koostaminen ja sisältö

Toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapaa valitessa on hyvä kysyä, mikä on muoto, jossa idea kannattaa toteuttaa, jotta se palvelisi kohderyhmää mahdollisimman hyvin (Vilkka & Airaksinen 2004, 51). Tätä mietinkin paljon opinnäytetyöprosessin alettua ja aiheeni varmistuttua. Pohdin vaihtoehtoja ja tulin siihen lopputulokseen, että parasta on kysyä tätä asiaa työn tilaajalta. Kysyinkin yhteistyöpalaverissa tilaajan edustajalta, mitä toiveita heillä olisi opinnäytetyöni tuotoksen suhteen. Kerroin hänelle eri vaihtoehdoista ja mahdollisuuksista. Keskustelun ja tilaajan edustajan mielipiteen perusteella päädyin produktin suhteen digitaaliseen muotoon. Digitaalisessa muodossa tuotos olisi helposti saatavilla ja käytettävissä sekä muokattavissa, kun siinä esitetyt tiedot tulevaisuudessa väistämättä muuttuvat. Näin työn jatkokehittäminen on myös helpompaa tulevaisuudessa. Tein materiaalipankista kokoelman Word-tiedostoja, joiden ulkonäkö on yhtenäinen.

Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osuudessa keräämäni aineiston pohjalta rajasin materiaalipankin sisällöt. Koska tuotosta on tarkoitus kehittää eteenpäin myös jatkossa, näen tuottamani materiaalipankin tavallaan ensimmäisenä versiona jatkuvasti kehittyvästä kokonaisuudesta. Materiaalipankin lopullisiksi sisällöiksi muotoutuivat opinnäytetyöprosessin aikana tietopaketit eri itsenäistymisen osa-alueista, harjoitukset ja tulostettavat sekä ohjaajille tarkoitettu osio

Tietopakettien aiheet ovat samat kuusi, kuin kyselyssä ja teemahaastattelussa pohjana käytetyt:

- omaan kotiin muuttaminen ja kodinhoito
- raha- ja virastoasiat
- opiskelu ja työ
- hyvinvointi ja terveys
- sosiaalinen verkosto
- jälkihuolto.

Paketit sisältävät eri aiheista muun muassa faktatietoa ja käytännön esimerkkejä. ”Harjoitukset ja tulostettavat”-osioon tein Oma asunto -harjoituksen ja sen yhteydessä käytettävän budjetointitaulukon, muuttajan muistilistan, Millainen selviytyjä olen -harjoituksen, Pohditaan arvoja -harjoituksen, listan eri apua tarjoavien tahojen yhteystiedoista sekä tsekkauslistan, jonka avulla voidaan seurata nuoren itsenäistymisen edistymistä. Ohjaajille tarkoitettussa osiossa on opinnäytetyön saatesanat, kertomusta työn tarkoituksesta ja jatkokehittämisestä sekä vinkkejä itsenäistyvän nuoren ohjaamiseen eri osa-alueilla.

Esimerkiksi materiaalipankin sisällöstä voisi käyttää Oma asunto -harjoitusta. Harjoituksessa on tarkoituksena laskea suuntaa antava sijoituspaikasta muuttamisen jälkeinen kuukausibudjetti. Tärkeää ei ole tietää tarkkoja rahamääriä, vaan suhteuttaa nuorelle rahan arvoa ja sitä, mihin tietyt tulomäärät riittävät. Harjoituksessa nuori etsii mielestään itselleen sopivan asunnon ja lisää ohjaajan avustuksella sen asumiskustannukset budjetoititaulukkoon. Nuori ja ohjaaja lisäävät yhdessä myös kaikki muut kuukauden tulot ja menot taulukkoon ja pohtivat sen perusteella, onko nuoren valitsema asunto mahdollisesti liian kallis tai tarvitseeko esimerkiksi muita menoja karsia, jotta rahat riittävät elämiseen. Koska kaikkien nuorten tilanteet itsenäistymisen jälkeen ovat yksilölliset, ei ole olemassa mitään universaalia, kaikkia nuoria koskevaa rahaa, jota harjoituksessa voisi käyttää tuloina. Arvioin kuitenkin eri Kelan tukien perusteella keskiarvon, jolla harjoituksessa voidaan lähteä liikkeelle. Ohjeistin harjoitusta tehtäväksi myös tätä arviota vähän matalammilla ja korkeammilla tuloilla, jotta nuorten ymmärrys tulojen vaikutuksista menoihin selkeytyisi.

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

5.1 Opinnäytetyön yhteenveto

Tässä opinnäytetyössä tutkin Poijukodit Oy:n henkilöstön käsityksiä ja mielipiteitä sijaishuollossa olevien nuorten itsenäistymisen haasteista. Henkilöstöltä pyysin myös toiveita opinnäytetyön tuotoksen eli itsenäistymistä tukevan materiaalipankin suhteen: Millaisen sisällön he kokisivat hyödylliseksi ja käyttökelpoiseksi työssään itsenäistyvien nuorten parissa? Aivoriihessä työntekijät pääsivät myös jatkokehittämään ideoita aiemmin kyselyssä kertyneen aineiston pohjalta. Henkilöstöä tutkimalla saamassani aineistossa näkyi huoli nuorten perusasioiden osaamisesta. Nuorten yleinen tiedon ja taidon puute itsenäistymisen eri osa-alueilla, kuten kodinhoidossa ja raha-asioiden hoitamisessa olivat työntekijöiden isoimmat huolet. Varsinkin rahan arvon hahmottaminen tuottaa työntekijöiden mukaan sijaishuollosta itsenäistyville nuorille haasteita. Myös nuorten motivaation ja jaksamisen ongelmat koettiin suurena uhkana onnistuneen itsenäistymisen kannalta.

Nuorten mielipiteitä kartoittaessani sain haastateltua yhden nuoren. Tässä haastattelussa tuli esiin, että nuori kaipaa sijaishuollossa tilaa tehdä asioita itse sekä enemmän vapautta esimerkiksi nukkumaanmenoaikojen suhteen. Nuorella eniten huolta tuottivat hänen sanojensa mukaan viralliset asiat, kuten raha-asioiden opettelu, sähkösopimuksen solmiminen ja vakuutukset. Lisäksi epätietoisuutta oli hyvinvointiin ja terveyteen liittyen. Mitä palveluita on olemassa ja miten niihin hakeudutaan?

Materiaalipankin sisältöä pohdin keräämiäni aineistojen kautta. Pyrin tuottamassani materiaalissa selkeyteen ja yhtenevään muotoon. Lopulliseksi sisällöksi muotoutuivat tietopaketit itsenäistymisen eri osa-alueista, harjoitukset ja tulostettavat sekä ohjaajien osa.

5.2 Opinnäytetyön prosessi ja tavoitteiden onnistuminen

Opinnäytetyötä tehdessäni opin, että hyvä suunnittelu ja pohdinta ennen eri työvaiheita on elintärkeää, varsinkin näin pitkässä ja monivaiheisessa projektissa. Huolellisella ennakkosuunnittelulla voi välttyä monilta ongelmilta työn myöhemmissä vaiheissa. Opinnäytetyöprosessin aikana nousi myös esiin paljon sellaisia asioita, joita olin itse havainnoinut jo ollessani harjoittelussa tilaajalla. Tästä sain varmuutta ammatillisuuteeni ja uskoa omaa asiantuntijuutta kohtaan.

Opinnäytetyötä tehdessäni minulla oli kaksi päätavoitetta: koostaa tilaajan tarpeiden ja toiveiden mukainen itsenäistymisprosessia tukeva materiaali, joka tulisi oikeasti heidän arkityössään käyttöön sekä aloittaa Poijukodit Oy:llä tärkeää keskustelua siitä, millaiset valmiudet heiltä lähtevillä nuorilla on itsenäiseen elämään yksiköstä lähdettyään ja miten niitä valmiuksia voitaisiin parantaa. Tilaajan edustajan kommenttia lukuun ottamatta tuotoksen todellinen käyttöarvo pääsee testiin vasta sen siirryttyä käyttöön työelämässä. Toisessa tavoitteessani, eli keskustelun aloittamisesta itsenäistymisestä, onnistuin ainakin. Tilaajan Poijukoti-yksikköön on vasta noin viimeisen vuoden sisällä tullut asumaan lähellä täysi-ikäisyyttä olevia nuoria, koska aiemmin he kuntoutuivat vain peruskouluikäisiä lapsia. Toinen yksikkö, Kauniskankaan Nuorisokoti perustettiin vasta viime vuonna ja hakee vielä osittain toimintatapojaan. Koen, että opinnäytetyö tästä aiheesta toimi tervetulleena keskustelunaloituksena, jossa sekä työntekijöiden että nuorten näkökulma tulivat esille. Materiaalipankin koostamisen kanssa tuli prosessin loppujasta vähän kiire ja sen takia ainakin sen visuaalinen ilme kärsi. Aikataulun suunnittelussa olisi minulla ollut parannettavaa.

Tilaaja piti tekemääni tuotosta todella laajana sekä monipuolisena ja uskoo, että se tulee varmasti olemaan molemmissa yksiköissä hyödyllinen. Tuotos vastaa tilaajan mielestä hyvin niihin teemoihin, jotka tulivat henkilöstön aivoriihessä sekä kyselyssä esille. Teksti oli heidän mielestään selkeää ja ymmärrettävää. Tilaaja arvioi, että harjoituksista ja koko tuotoksesta tulee varmasti olemaan hyötyä sekä ohjaajille että nuorille. He pitivät arvokkaan myös jatkokehittämisen mahdollisuutta, vaikka eivät tällä hetkellä näekään sille tarvetta. Tilaaja kertoi odottavansa innolla, että pääsee nuorten kanssa käymään läpi materiaalipankkia.

Opinnäytetyö on työelämän kehittämistyö ja kehittämistyötä tehtäessä mennään eteenpäin aina työelämän ehdoilla. Sain oman opinnäytetyöprosessini aikana realistisen kuvan siitä, kuinka kehittäminen on aina riippuvaista työpaikan sen hetkisestä tilanteesta. Jouduimme työni tilaajan kanssa yhteistuumin perumaan osan opinnäytetyöni aineistonkeruusta toisessa yksikössä tapahtuneen hankalan tilanteen vuoksi. Aivoriihi olisi ollut tarkoitus pitää yksikön tiimin palaverin ohessa, mutta totesimme paremmaksi vaihtoehdoksi perua sen, jotta kaikki resurssit saatiin käytettyä tilanteen selvittämiseen. Yksikössä, jossa en päässyt aivoriihtä pitämään on sijoitettuna enemmän päihdetaustaisia nuoria, joten sovimme tilaajan kanssa, että kompensoin sieltä saadun aineiston puuttumista lisäämällä tuotokseen myös päihdetyön ja -kasvatuksen näkökulmaa.

5.3 Yhteisöpedagogina lastensuojelussa

Yhteisöpedagogien soveltumisesta lastensuojelutyöhön on ollut viime vuosina paljon keskustelua ja vääntöä; soveltuuko tutkinto vai ei? Koko keskustelun taustatilanne alkoi vuonna 2016. Silloin voimaan tullessa laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) säädettiin sosiaalihuollon laillistettavista ja nimikesuojattavista ammateista. Yhteisöpedagogi AMK-tutkinto ja vastaava ylempi ammattikorkeakoulututkinto eivät olleet tässä joukossa. Lakia tulkittiin valitettavasti virheellisesti niin, että yhteisöpedagogit eivät yllättäen olekaan päteviä lastensuojelutyöhön. Niissä tehtävissä, joissa säädettynä kelpoisuusvaatimuksena on sosiaalihuollon ammattihenkilön pätevyys, yhteisöpedagogi ei ole kelpoinen toimimaan. Kuitenkin todellisuudessa sosiaalihuoltoon sijoittuu runsaasti muita tehtäviä, joissa työnantajalla on mahdollisuus määrittellä kelpoisuus, jota tehtävään edellytetään. (Kiuru 2018.)

Yhteisöpedagogitutkinto soveltuu todellisuudessa moniin lastensuojelun tehtäviin, jotka sisältävät vaativaakin ihmissuhde- ja vuorovaikutustyötä. Yhteisöpedagogitutkinnon ytimessä olevia lastensuojelussa tärkeitä ammatillisia kompetensseja on monia:

- sosiaalinen vahvistaminen ja toimijuuden tukeminen
- ohjaamistaidot
- osallistamistaidot
- kasvun ja kehityksen tukeminen
- moniammatillinen yhteistyö

Lastensuojelussa työskentelevillä yhteisöpedagogeilla on monia eri nimikkeitä, esimerkiksi ohjaaja, nuoriso-ohjaaja ja yhteisöpedagogi. Eri koulutusten ei pitäisi kilpailla keskenään, vaan tunnistaa, että jokaisella tutkinnolla on omat vahvuusalueensa ja moniammatillinen yhteistyö tuo lastensuojelutyöhön lisäarvoa.

5.4 Opinnäytetyön eettinen näkökulma

Lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ja nuoret ovat koko yhteiskunnan mittakaavassa yksi haavoittuvaisimmista ihmisryhmistä. Sen lisäksi että he ovat lapsia ja nuoria, joiden äänen kuluminen yhteiskunnassa on jo itsessään haaste, on heillä vielä hyvin erilaisia haasteita ja taustoja omissa elämässään. Tukiverkoston suppeus tai puuttuminen kokonaan, mielenterveyden ongelmien ja päihdetaustojen aiheuttamat stigmat sekä yhteiskunnan ymmärtämättömyys neuropsykiatristen haasteiden, kuten ADHD:n ja autismin kirjon osalta heikentävät lastensuojelun

asiakkaina olevien yhteiskunnallista asemaa. Lastensuojeluun liittyvässä tutkimuksessa on otettava huomioon tämä asema ja toimittava tutkimuksessa sitä kunnioittaen. Vaikka omilleen muuttaminen aiheuttaakin varmasti nuorille monenlaista stressiä, ei itsenäistyminen itsessään ole luonteeltaan kovin arkaluontoinen aihe.

Opinnäytetyötä tehdessäni minun piti ottaa huomioon myös oma roolini opinnäytetyön tekijänä ja samalla tilaajaan työsuhteessa olevana työntekijänä. Nuorta haastatteleamalla saatua aineistoa ja haastattelutilannetta pohtiessa on otettava kriittisesti huomioon tietynlainen valta-asema, joka minulla oli suhteessa haastateltavaan nuoreen hänen ohjaajanaan. Ohjaajan roolia ei voi niin sanotusti ”laittaa pois päältä”, joten on mahdollista, että se on vaikuttanut haastattelutilanteeseen. Koen kuitenkin itse, että minulla on haastattelemani nuoren kanssa luottamuksellinen suhde ja mielestäni tämä luottamus näkyi myös siinä, että nuori vastasi kysymyksiini avoimesti.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) mukaan ihmiseen kohdistuvassa opinnäytetyössä noudatetaan samoja yleisiä eettisiä periaatteita, kuin kaikilla tieteenaloilla Suomessa. Mukana olevien henkilöiden kohdalla työn tekijän tulee kunnioittaa ihmisarvoa ja jokaisen itsemääräämisoikeutta sekä ottaa huomioon ihmisten perustuslailliset oikeudet. Myös luonnon monimuotoisuutta sekä aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä tulee kunnioittaa ja suorittaa työ siten, ettei siitä aiheudu osallistujille merkittäviä riskejä, vahinkoa tai haittoja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.) Työtä tehdessä pitää pyrkiä välttämään tarpeettoman haitan aiheuttamista osallistujille perehtymällä etukäteen tarkasteltavaan yhteisöön, kulttuuriin ja historiaan. Tilanteet työn edetessä kuitenkin voivat ja saavat sisältää henkistä räsytystä ja tunteiden kokemista, sillä tasolla, kuin niitä voisi arkipäiväisissä tilanteissa kohdata. (mt., 8.)

Humanistisessa ammattikorkeakoulussa käytetään ihmisiin kohdistuvan tutkimisen eettisenä ohjenuorana Tutkimuseettisen neuvottelukunnan vuonna 2019 ilmestynyttä julkaisua Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Sen mukaan, jos alaikäinen tutkittava henkilö on täyttänyt 15 vuotta, tutkimukseen osallistumiseen riittää hänen oma suostumuksensa (mt., 9.) Olen myös omassa työssäni noudattanut tätä periaatetta, pyytäen suostumusta osallistua nuorilta itseltään. Heidän sijoituspaikkansa eli työn tilaaja, joka huostaanotossa vastaa ensisijaisesti lapsen tai nuoren huolenpidosta ja kasvatuksesta, oli myös haastatteluista tietoinen ja antoi lupansa haastatella nuoria.

5.5 Kehittämisehdotukset

Opinnäytetyöprosessin aikana nousi esiin joko oman pohdintani kautta tai tutkimuksellisessa osuudessa syntyneestä aineistosta erilaisia kehitysehdotuksia, jotka jouduin kuitenkin rajamaan varsinaisen tuotoksen ulkopuolelle eri syistä. Osa ehdotuksista on enemmän yleisen tason asioita, joiden avulla nuorten itsenäistymistä sijaishuollosta voitaisiin tukea paremmin. Osa taas on enemmän konkreettisia ideoita.

Ikä, jolloin itsenäistymiseen pitäisi ruveta keskittymään, voisi olla noin 15-vuotiaasta eteenpäin. Asioita tulee käydä nuorten kanssa läpi pikkuhiljaa, jottei perusasioiden opettelun kanssa tulisi kiire. Aikaisemmalla aloittamisella vältettäisiin myös se, etteivät kaikki asiat kaadu nuoren päälle yhtä aikaa, kun ikä lähestyy 18 vuotta.

Mielestäni sijaishuollon lastensuojelunlaitoksessa asuvat nuoret voisivat hyötyä kesätöiden tekemisestä paljon. Poijukodeilla ei käsitykseni mukaan erityisesti kannusteta nuoria hakemaan kesätöitä, vaikka ainakin yli 16-vuotiaiden olisi mahdollista niitä saada. Tietysti töihin hakeminen riippuu myös nuoren voinnista ja kuntoutuksen tilasta, mutta heitä, joiden arvioidaan olevan kykeneviä työskentelemään, voitaisiin kannustaa siihen enemmän. Sijaishuoltopaikka voisi myös tarjota mahdollisuuksien mukaan kesäksi niin sanottuja ”ahkeruustöitä” nuorten ikä- ja taitotason mukaisesti korvausta vastaan, jos nuori ei mihinkään ulkopuoliseen paikkaan pääse töihin.

Pojukoti-yksikön aivoriihessä nousi esille idea itsenäistymiseen valmentavasta ryhmästä, jossa käytäisiin läpi nuorten kanssa itsenäistymisen eri osa-alueita. Tämän työn tuotoksen eri osia voitaisiin käyttää ryhmän vetämisessä apuna, esimerkiksi tietolähteenä ja edistymisen seuraamiseen.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo 2013. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 197–208.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa 2005. Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusseura. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Bardy, Marjatta 2013. III osa. Lastensuojelun ala. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 71–78.
- Collins, Mary 2001. Transition to adulthood for vulnerable youths. A review of research and implications for policy. Viitattu 13.5.2021. https://www.researchgate.net/publication/256008249_Transition_to_Adulthood_for_Vulnerable_Youths_A_Review_of_Research_and_Implications_for_Policy
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Viitattu 20.4.2021. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Heino, Tarja 2013. III osa. Palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 101–107.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Susanna 2016. Havaintoja jälkihuoltoa koskevasta kokemus- ja tutkimustiedosta. Teoksessa Saana Pukkio & Tiina Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 13.5.2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020. Toimintatutkimus. Sekä toimintaa että tutkimusta. Teoksessa Anu Puusa ja Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus.
- Juvonen, Tarja 2013. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 116. Viitattu 20.4.2021. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf
- Kalland, Mirjam & Pensola, Tiina & Meriläinen, Jouni & Sinkkonen, Jari 2001. Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry. Population based study. Viitattu 19.4.2021. https://www.researchgate.net/publication/11868619_Mortality_in_children_registered_in_the_Finnish_child_welfare_registry_Population_based_study
- Kananen, Jorma 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko 2013. Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

- Viitattu 19.4.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kiuru, Hanna 2018. Muuttuva lainsäädäntö ja sosiaalihuolto. Kelpoisuusmääräyksistä. Viitattu 19.5.2021. <https://www.humak.fi/blogit/muuttuva-lainsaadanto-ja-sosiaalihuolto-tehtavakoh- taisista-kelpoisuusvaatimuksista/>
- Känkänen, Päivi 2013. Siirtymät sijaishuollossa. Hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 264–272.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015
- Lastensuojelulaki 417/2007
- Nuorisolaki 1285/2016
- Nurmi, Jari-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Lyytinen, Paula & Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. 6. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nurmiraanta, Hanna & Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. 4. muuttumaton painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.
- Perustuslaki 731/1999
- Peura-Kapanen, Liisa 2014. Nuorten itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. Tilastokeskus. Viitattu 4.5.2021. https://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html
- Poijukodit Oy 2018. Perehdytyskansio.
- Poijukodit Oy 2021a. Etusivu. Viitattu 3.2.2021. <https://www.pojukodit.fi/>
- Poijukodit Oy 2021b. Kauniskankaan nuorisokoti. Viitattu 4.2.2021. <https://www.pojukodit.fi/kauniskankaan-nuorisokoti/>
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Anu Puusa ja Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus.
- Puusa, Anu 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa ja Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus.
- Reinikainen, Sarianne 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Viitattu 20.4.2021. https://www.researchgate.net/publication/47931381_Nuorisokodista_maailmalle_Kokemuksia_nuorisokodissa_elamisesta_ja_aikuisiassa_selviytymisesta
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Viitattu 4.2.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf

- SOS-Lapsikylä ry 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Viitattu 7.5.2021. https://www.researchgate.net/publication/262004314_Itsenastyminen_elamanvaiheena_Osallistava_vertaistutkimus_sijaishuollosta_itsenastyvien_nuorten_hyvinvoinnista
- Stein, Mike 2006. Research Review. Young people leaving care. Viitattu 20.4.2021. https://www.researchgate.net/publication/33039911_Research_Review_Young_people_leaving_care
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020. Lastensuojelu 2019. Viitattu 19.4.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 17.4.2021. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 20.4.2021. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 20.4.2021. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.–2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

LIITTEET

Liite 1: Webropol-kysely (3 kuvaa)

Itsenäistymisen tukeminen Poijukodit Oy:llä

Voit liikkua kyselyssä sivujen välillä käyttämällä "Seuraava"- ja "Edellinen"-painikkeita. Sivun vaihtaminen ei poista kirjoittamiasi vastauksia tai valitsemiasi vaihtoehtoja.

Taustakysymykset

1. Kummassako Poijukodit Oy:n yksikössä työskentelet?

- Poijukoti
- Kauniskankaan nuorisokoti

2. Mikä on koulutuksesi?

- Lähihoitaja
- Nuoriso- ja vapaa-ajanohjaaja
- Sosionomi (AMK)
- Yhteisöpedagogi (AMK)
- Sairaanhoidtaja (AMK)
- Muu

3. Kuinka pitkä työkokemus sinulla on lastensuojelusta?

- alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- yli 10 vuotta

Seuraava

Tutkimuskysymykset

4. Missä iässä olisi mielestäsi hyvä ryhtyä käymään nuoren kanssa läpi itsenäistymiseen liittyviä teemoja?

- alle 10-vuotiaana
 10-12-vuotiaana
 13-14-vuotiaana
 15-16-vuotiaana
 kun nuori täyttää 17 vuotta

5. Mieti ja kirjoita näiden itsenäistymiseen liittyvien kategorioiden alle, millaisia haasteita sijoitetuilla lapsilla/nuorilla on niihin liittyen.

Kirjoita jokaisen kategorian kohdalle muutama työssäsi esiin noussut haaste. Riviä voit vaihtaa kentän sisällä painamalla enter-näppäintä.

Omaan kotiin muuttaminen ja kodinhoito	<input type="text"/>
Raha- ja virastoasiat	<input type="text"/>
Opiskelu ja työ	<input type="text"/>
Hyvinvointi ja terveys	<input type="text"/>
Sosiaalinen verkosto	<input type="text"/>
Jälkihuolto	<input type="text"/>
Muu, mikä kategoria ja haasteita lapsilla/nuorilla on?	<input type="text"/>

6. Kuinka tarpeelliseksi koet seuraavien osioiden sisällyttämisen itsenäistymismateriaaliin?

	Erittäin tarpeeton	Melko tarpeeton	Melko tarpeellinen	Erittäin tarpeellinen	En osaa sanoa
Muuttajan muistilista	☐	☐	☐	☐	☐
Budjetointitaulukko arjen budjettiin	☐	☐	☐	☐	☐
Välineitä nuoren arvojen pohtimiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Harjoituksia lapsen/nuoren voimavarojen ja haasteiden tunnistamiseksi	☐	☐	☐	☐	☐
Itsenäistymisteemaiset pelit	☐	☐	☐	☐	☐
Tietopaketteja eri aiheista (esim. kodinhoito), jotka sisältävät käytännön esimerkkejä ja ohjeita	☐	☐	☐	☐	☐
Tseekauslista, jonka avulla seurataan asioita, jotka nuori osaa suorittaa itsenäisesti ja missä kaipaa vielä harjoitusta	☐	☐	☐	☐	☐
Lista itsenäistyväälle nuorelle tarpeellisista puhelinnumeroista	☐	☐	☐	☐	☐
Ikäsidonnaiset velvollisuudet ja oikeudet selittävä osio (esim. rikosoikeudellisen vastuun alkaminen 15-vuotiaana)	☐	☐	☐	☐	☐
Tietoa jälkihuollosta ja itsenäistymisvaroista	☐	☐	☐	☐	☐
Lista eri tahoista joihin voi olla yhteydessä eri ongelmien tiimoilta	☐	☐	☐	☐	☐

7. Kerro omin sanoin, mitä kaikkea muuta itsenäistymistä tukeva materiaalipankki voisi sisältää?

Oletko esimerkiksi aiemmassa työpaikassasi törmännyt hyviin käytäntöihin ja menetelmiin liittyen itsenäistymiseen?

Liite 2: Teemahaastattelun runko

HAASTATTELU POIJUKODEILLA ASUVALLE NUORELLE

TEEMA: ITSENÄISTYMINEN

Ennen haastattelua käydään vielä läpi: haastattelu täysin vapaaehtoinen, voi vielä tässäkin vaiheessa tai vaikka kesken haastattelun keskeyttää ja siitä ei synny mitään seuraamuksia, olen kiinnostunut sinun omista kokemuksistasi liittyen itsenäistymiseen, haastattelun sisältö ja aineisto on luottamuksellinen eikä sitä näe, kuule tai käsittele kukaan muu kuin opinnäytetyön tekijä, anonymiteetti säilytetään valmiissa opinnäytetyössä, haastattelusta syntynyt aineisto hävitetään asianmukaisesti kun opinnäytetyö on valmis

- Ikä?
- Kuinka kauan n. ollut sijoitettuna Poijukodeilla?
- Miten itse koet itsenäistymisen (oletko itsenäistymisprosessissa nyt)? Mitä kaikkea se sisältää mielestäsi?
- Mitkä tuntemukset sinulla on itsenäistymisestä? Huolestuttaako elämä laitoksen jälkeen, tuottaako iloa ~~tsms~~?
- Mitä kokemuksia/haasteita sinulla on näistä itsenäistymiseen liittyvistä aihepiireistä? Missä kaipaisit lisää opastusta tai neuvoja?
 - Omaan kotiin muuttaminen ja kodinhoito
 - raha- ja virastoasiat
 - opiskelu ja työ
 - hyvinvointi ja terveys
 - sosiaalinen verkosto
 - jälkihuolto
 - nouseeko muita osa-alueita?
- Minkä ikäisenä mielestäsi itsenäistymiseen liittyviä asioita pitäisi ruveta nuoren kanssa käymään läpi? (Jatko: Riippuuko tämä jostain muusta kuin pelkästä iästä, esim. työntekijöiden arviosta nuoren kypsyydestä tai milloin nuori itse kokee olevansa valmis?)
- Miten niitä tulisi käydä läpi; esim. omaohjaajan kanssa kahdestaan, nuori käy läpi itsenäisesti vai jotenkin muuten?
- Miten koet, että Poijukodeilla on tuettu itsenäistymistäsi tähän mennessä?
- Jos olet ollut aiemmin sijoitettuja jossain muualla, miten siellä tuettiin itsenäistymistäsi?
- Miten toivoisit, että itsenäistymisen tukemista voisi kehittää/muuttaa (laitoksen tasolla)?

Kiitos todella paljon osallistumisesta! Jos jotain kysyttävää/mietityttävää jää haastattelun jälkeen missään vaiheessa, voi olla minuun yhteydessä.